

## II.1

# Etične vsebine pri delu psihologa v vzgoji in izobraževanju

Mojca Čerče

Gordana Rostohar

Barbara Stožir Curk

Tanja Bezić

Anja Vidmar

Darja Krebelj

---

### Povzetek

Temeljna naloga šolske svetovalne službe v vzgoji in izobraževanju (VIZ) je, da se na podlagi svojega posebnega strokovnega znanja vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj vzgojno-izobraževalnega dela v vrtcu oz. šoli. Psiholog sodeluje z vsemi udeleženci (učenci oz. dijaki, učitelji, starši, vodstvom šole) in pogosto tudi z zunanjimi ustanovami (npr. policijo, centrom za socialno delo, bolnišnico idr.). Pri svojem delu se pogosto sooča z zahtevnimi, zelo kompleksnimi, čustveno intenzivnimi in/ali nepredvidljivimi situacijami, v katere so vključeni posamezniki z zelo različnimi težavami in stiskami, zmožnostmi, vrednotami, pogledi na reševanje težav/stisk, interesi in potrebami ter drugimi značilnostmi. Te situacije od psihologa vselej zahtevajo tudi etični razmislek in ustrezno etično ravnanje, kar pa nikakor ni enostavno, temveč pogosto spremljano z etičnimi dilemami, odprtimi vprašanji, s skrbmi in subtilnim zavedanjem, da središče psihologovega dela predstavlja skrb za eno najboljčutljivejših populacij, otroke in mladostnike. Kako jim čim bolj pomagati, jih podpreti, ustvarjati z njimi zaupen

Čerče, M., Rostohar G., Stožir Curk B., Bezić T., Vidmar, A., in Krebelj, D. (2023). Etične vsebine pri delu psihologa v vzgoji in izobraževanju. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 89–129). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.89-129>

odnos, ob tem pa skrbno upoštevati njihove hitro spreminjajoče se razvojne značilnosti in razvojne naloge, kako spodbujati njihovo avtonomnost in hkrati upoštevati, da so to glede na zakonodajo mladoletne osebe? V pričujočem prispevku avtorice prikazuje etične dileme, s katerimi se srečujejo psihologi v VIZ v odnosu do različnih udeležencev znotraj VIZ in v okviru medinstitucionalnega sodelovanja, ponujajo razmisleke, izpostavljajo primere dobrih praks, tudi dileme, ter spodbujajo k visoki etični držbi pri vsakodnevnem delu psihologa v VIZ.

*Ključne besede:* etično ravnanje v šolski svetovalni službi, odgovornost psihologa v VIZ, etična in strokovna kompetentnost v šoli

## Uvod

Temeljni cilj svetovalne službe je optimalni razvoj otroka ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo. Z namenom doseganja tega cilja in v tem okviru vseh drugih sistemsko zastavljenih splošnih ter posebnih vzgojno-izobraževalnih (v nadaljevanju VIZ) ciljev svetovalna služba pomaga in sodeluje z osnovnim namenom, da bi bili vsi udeleženci<sup>1</sup> v vzgoji in izobraževanju (v nadaljevanju VIZ) in VIZ ustanova kot celota čim uspešnejši.

Osnovna naloga šolske svetovalne službe je, da se vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj VIZ dela v vrtcu oz. šoli tako, da pomaga in sodeluje z vsemi udeleženci in po potrebi tudi z ustreznimi zunanjimi ustanovami. Pri tem vzpostavlja ustrezen svetovalni odnos in deluje strokovno.

Delo vključuje dejavnosti pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije (Nacionalni kurikularni svet, Področna kurikularna komisija za osnovno šolo in Kurikularna komisija za svetovalno delo, 2008).

Pri svojem delu šolski svetovalni delavec sledi temeljnim načelom, ki jih natančno pojasnjujejo Programske smernice svetovalne službe (Nacionalni kurikularni svet, Področna kurikularna komisija za osnovno šolo in Kurikularna komisija za svetovalno delo, 2008), ta pa so:

1 Izraz »udeleženec« vključuje otroke, učence, vajence, dijake, vzgojitelje, učitelje, vodstvo vzgojno-izobraževalne ustanove in starše.

- načelo strokovnosti in strokovnega izpopolnjevanja,
- načelo strokovne avtonomnosti,
- načelo interdisciplinarnosti,
- strokovnega sodelovanja in povezovanja,
- načelo aktualnosti,
- načelo razvojne usmerjenosti,
- načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe,
- načelo celostnega pristopa,
- načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu
- in načelo evalvacije lastnega dela.

Na delovnem mestu svetovalnega delavca se psiholog pogosto sooča z zahtevnimi in nepredvidljivi situacijami, ki lahko vključujejo učence, učitelje, starše, vodstvo šole ali zunanje sodelavce in druge institucije. Ob upoštevanju šolskih pravilnikov, zakonov in podrobnejših navodil ter priporočil, ki jih podajata pristojno ministrstvo in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, je nujno tudi poznavanje etičnih načel. Psiholog v VIZ je dolžan pri svojem delu spoštovati strokovna etična načela, spoštovanje etike pa je osnovna orientacija njegovega delovanja (Pečjak in Košir, 2017). Ta pomembno usmerjajo njegov delo in tudi poslanstvo, ki ga pomeni ta poklic.

Pričujoče poglavje ponuja razmišljanje o pomembnosti upoštevanja etičnih načel in o etični drži psihologa, zaposlenega v VIZ. Predstavlja nabor izkušenj, etično zahtevnejših situacij in tudi dilem, s katerimi se soočamo pri svojem delu.

Poglavje je razdeljeno v dva dela. V prvem avtorice preko izpostavljanja določenih členov *Kodeksa poklicne etike psihologov* (v nadaljevanju tudi *Kodeks*) (Društvo psihologov Slovenije, 2019) le-ta razlagajo s pomočjo konkretnih primerov in opozarjajo na določene etično zahtevnejše situacije ter dileme. V drugem delu naslavljajo specifična področja dela (npr. posebne potrebe, prehajanje otrok na višjo raven izobraževanja, nasilje ipd.) ter znotraj posameznega sklopa z vidika etike psihologa čim izčrpnije ponujajo priložnost za razmislek, svoje izkušnje in smernice za prihodnje delovanje.

## **Izpostavljeni člani *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) z razlagami v kontekstu vzgoje in izobraževanja**

### **Načela spoštovanja človekovih pravic (členi pod 1.) (Društvo psihologov Slovenije, 2019)**

*1.1.: Psiholog spoštuje vse ljudi, s katerimi prihaja v poklicni odnos oziroma spoštuje dostojanstvo, osebnost, znanje, spoznanja, izkušnje in stroke vseh oseb, s katerimi prihaja v stik.*

Pri svojem delu se psihologi in psihologinje v VIZ srečujemo z različnimi skupinami ljudmi ter z njimi vzpostavljamo in ohranjamo spoštljiv ter profesionalen odnos in konstruktiven dialog, tudi takrat, ko se z njimi ne strinjamo in/ali se do nas ti ljudje vedejo podcenjujoče in nespoštljivo, morda celo prezirljivo.

V praksi smo se srečali z izjavami, kot so: »Kaj boste vi, mlada psihologinja, meni pamet solili!«, »S temm, ko sem pri vas na razgovoru, mi jemljete moj dragoceni čas«, »Naloga nas učiteljev je učenje, vas psihologov, psihiatrov in centrov za socialno delo pa, da razumete otroke in ste sočutni«, »S prilagoditvami učencem s posebnimi potrebami ne naredimo nič koristnega«, »Uničili ste mojega otroka, saj ste ga podprli«, »To, kar počnete, vi ocenjujete kot strokovno?! Odvzeti bi vam morali diplomo!« ipd. Ohranjanje spoštljivega odnosa je v tovrstnih situacijah včasih posebej težko, a je – tako z vidika zasledovanja etičnega delovanja kot z vidika nadaljevanja sodelovanja – nujno potrebno. V kolikor psiholog (čeprav gre za čustveno zelo zahtevne situacije) ne izraža enakega spoštovanja do vseh ljudi, s katerimi prihaja v stik, in pokaže (četudi zgolj z neverbalno komunikacijo) manjšo naklonjenost ali nenaklonjenost določenim osebam, ima to lahko (in praviloma ima) dolgotrajne in neugodne učinke (npr., starši ne želijo več sodelovati, sodelovanje z njimi pa bi bilo z vidika otrokove koristi dobrodošlo; doma pred otrokom slabo govorijo o psihologu, ki bi ga otrok rad obiskal in se mu zaupal, zaradi česar otrok občuti še dodatno stisko in se praviloma ne odloči za sodelovanje kljub resnim stiskam; nekateri učitelji ob čustveni vznemirjenosti zaradi nerazumevanja s psihologom ali z učencem, nato z ostalimi kolegi ali v domačem okolju razglabljajo o vsebinah, ki so zaupne narave; učitelj je nenaklonjen sodelovanju s psihologom in se ga izogiba tudi v povezavi z drugimi učenci ali dijaki; otrok ali mladostnik prekine svetovalni odnos ali je v njem neiskren; odnos s strokovnjaki drugih profilov v zunanjih ustanovah je

manj konstruktiven ter kot tak nima ugodnih posledic za otroka in mladostnika, njegove starše, ki jim nudijo pomoč, ipd.).

*1.2.: Psiholog pri svojem delu spoštuje in ščiti pravice obravnavanca do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije.*

Psiholog je pri svojem delu profesionalen. Pri vzpostavljanju svetovalnega odnosa in grajenju le-tega skupaj s svetovancem določi cilje svetovanja ter raziskuje možne rešitve. Psiholog ne sme vsiljevati svojih ciljev ali rešitev učitelju, staršem, otroku, ravnatelju ali drugim strokovnim osebam. Potrudi se, da jim pojasni najverjetnejše posledice zastavljenih ciljev, razmišljanj, vedenj, občutij, rešitev ipd., nikakor pa jih v določene spremembe ne sme siliti. Zaveda se, da v kolikor bi ljudje zmogli in znali delovati drugače, bi že delovali, zato je strpen, umirjen in pri načrtovanju sprememb ter spremljanju svetovanca ravna podporno. V kolikor se slednji ne odloči v skladu z nasveti psihologa, ohrani z njim profesionalen in spoštljiv odnos, ki ga je mogoče kadar koli nadaljevati oz. ponovno vzpostaviti. Npr., starši ali učitelji, ki si želijo ponovno vzpostaviti stik s psihologom (kar je seveda dragoceno), bodo to lažje in dosti verjetneje naredili, če je psiholog, s katerim so bili do tedaj v stiku, spoštoval njihovo pravico do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije. V koliko je ni, se svetovanec počuti napadenega, ponižanega, manjvrednega, neslišanega, nevklučenega ipd., zaradi česar bo stežka ali celo ne bo več vzpostavil stika s psihologom, ki bi lahko pomagal pri odpravljanju in /ali lajšanju težav.

*1.3.: Psiholog pri svojem delu v največji možni meri zagotavlja obravnavancu odločanje o njem samemu, vključno z odločitvijo o vzpostavitvi in o zaključku psihološke obravnave.*

*1.3.1.: Pred psihološko obravnavo je psiholog dolžan na primeren način seznaniti obravnavanca s potrebnimi strokovnimi postopki, aktivnostmi, etičnimi dilemami, s poklicnim odnosom, z načinom varovanja osebnih podatkov, z varovanjem psihološkega poročila in z morebitnimi posledicami obravnave ter se prepričati, da je obravnavanec informacije in pojasnila razumel.*

*1.3.3.: Za obravnavo mora psiholog pridobiti soglasje obravnavanca. Pri spremembi področja ali vsebine obravnave je potrebno soglasje preveriti. Obravnavanec lahko kadarkoli med obravnavo prekliče soglasje in zahteva ponovno opredelitev vsebine obravnave.*

*1.3.6.: V primeru, da ima obravnavanec zakonitega zastopnika, je psiholog dolžan slednjega seznaniti s potrebnimi informacijami o*

*obravnavi in pridobiti njegovo soglasje za psihološko obravnavo obravnavanca, razen v primerih, ki jih kot izjemo, določajo predpisi Republike Slovenije.*

Zgoraj navedeni člen in trije podčleni načela spoštovanja človekovih pravic vsekakor predstavljajo pomembno osnovo strokovnega delovanja psihologa v okviru svetovalne službe v celotni izobraževalni vertikali. Ena izmed pomembnih nalog psihologa v tem polju je individualno svetovanje učencem in dijakom (v osnovnošolskem in srednješolskem obdobju), njihovim staršem o najrazličnejših temah, povezanih s šolanjem in z odrasčanjem, prav tako učiteljem pri neposrednem delu z učenci in učenkami, razrednemu menedžmentu, vzpostavljanju konstruktivnih odnosov s starši in v zvezi s temami, ki jih obremenjujejo povsem osebno.

Nemalokrat se zgodi, da učitelj v svetovalno službo pripelje ali napoti učenca, z namenom, da se psiholog z njim pogovori in celo čim hitreje reši situacijo, ki jo učitelj oceni kot krizno, obremenjujočo za nadaljnji potek dela z dotičnim učencem. Psiholog je v takšnih primerih postavljen pred etično dilemo – ali naj se z učencem pogovori ali pa naj ga usmeri v razred z informacijo, da potrebuje soglasje staršev za svetovanje, ob tem, da skupaj določijo cilj in namen svetovanja. Soglasje je nujno potrebno, saj z njim v skladu z zgoraj navedenimi členi opredelimo namene in cilje svetovanja ter uporabo psiholoških postopkov, prav tako pa spoštujemo pravice svetovalca. Tu imajo pomembno vlogo tako starši (skrbniki) učencev in učenk, ki so zakoniti zastopniki, kot tudi učenci in učenke, ki jim je treba svetovalni odnos in proces predstaviti na njim (glede na razvojno stopnjo in stopnjo razumevanja) razumljiv način. V pogovoru z udeležencem v svetovanju in njegovim skrbnikom izmenjamo informacije, ki so pomembne za strokovno svetovanje. Skupaj razmišljamo o pomslekih, ovirah za sodelovanje itd.

Pa vendar – ali to pomeni, da v svetovalni službi ni mogoč pogovor s psihologom brez soglasja? Praksa je takšna, da je razbremenitveni pogovor z učencem, učenko mogoč, za celoten proces svetovanja pa je potrebno soglasje. Kako pa postopati, ko je svetovanje nujno (vprašanje je, kdaj lahko trdimo, da je svetovanje oz. pogovor nujen) in soglasja (vsaj pisnega ne) v tistem trenutku ni mogoče zagotoviti s strani staršev? Je v tem primeru dovolj ustna privolitev, razlaga učencu o namenu svetovanja? Smiselno je upoštevanje člen 3. 6. Kodeksa: *V primeru, da psiholog vključi v obravnavo udeležence, ki jih o obravnavi predhodno ne more seznaniti in od njih ne more pridobiti soglasja za obravnavo, je zanje osebno odgovoren. Obravnave s*

*takšnimi udeleženci opravi le takrat, ko cilji služijo občin koristim in občemu dobru samim obravnavancem ali pomembnemu napredku človeštva. V primeru, da izvaja takšno psihološko obravnavo, je odgovoren tudi za to, da vsi sodelavci obravnave sledijo etičnim načelom in je dolžan ščititi obravnavance pred fizičnim in psihičnim neugodjem ter pred nevarnostim in škodo, ki jih lahko povzroči obravnavna in to vse do zaključka in tudi po zaključku obravnave, npr. v primeru paničnega napada, samomorilnega poskusa, intervencije ob medvrstniškem nasilju, poročanje o nasilju v družini ipd. Po takem svetovanju pa je nujen pogovor s skrbniki oz. starši z namenom razjasnitve sodelovanja in pridobitve soglasja za nadaljnje sodelovanje.*

*1.7.: Psiholog pri svojem delu s svojim vedenjem (fizično, besedno ali nebesedno) ne ustvarja in/ali ne sodeluje pri ustvarjanju za obravnavanca zastrašujočega, sovražnega, ponižujočega, sramotilnega ali žaljivega okolja.*

Psiholog v svetovalni službi predstavlja pomembno strokovno podporo ravnatelju pri delu s sodelavci, predvsem učitelji. Ravnatelj lahko psihologa prosi za pomoč pri težavah učiteljev s področja odnosov z učenci, s starši in sodelavci. Na tem mestu mora psiholog pred začetkom svetovanja pridobiti soglasje s strani učiteljev. Pozoren je na to, da se nad sodelavci ne izvaja mobinga ali ne manipulira z njimi. Prav tako ne sme uporabiti svojega znanja in kompetenc tako, da bi lahko ravnatelj na podlagi njegovih ugotovitev izvajal mobing. Etična naloga psihologa je jasno stališče odklonitve sodelovanja v takšnem svetovanju in odnosu z učiteljem.

Tak primer predstavlja učitelj, ki s strani staršev in učencev prejema nenehne pritožbe glede kakovosti svojega dela in nespoštljivega odnosa do učencev ter staršev. Ravnatelj od psihologa zahteva pogovor z učiteljem s ciljem razrešitve nastale situacije in hospitacije v razredu, kjer učitelj poučuje. Etično vprašanje, ki se tu postavlja, je, ali psiholog lahko sprejme to nalogo, in v kolikor da, kako jo bo izpeljal. Psiholog je namreč sodelavec učitelja in ne njegov nadrejeni, nima odločevalske funkcije in lahko v proces vstopa le, v kolikor se učitelj za to dogovori z ravnateljem.

## Načela strokovne kompetentnosti (členi pod 2.) (Društvo psihologov Slovenije, 2019)

*2.11.: Psiholog sme od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave odstopiti le v izjemnih primerih in to le, kadar v obravnavi pridobi podatek, da*

- *je ogroženo življenje obravnavanca,*
- *je ogroženo življenje druge osebe,*
- *se izvaja nasilje in zloraba otrok,*
- *obstaja utemeljena verjetnost možnosti povzročitve večje družbene materialne škode s tem povezane splošne nevarnosti.*

Upoštevanje člena 1.3.2. (*Psiholog je v uvodnem delu obravnave dolžan v okviru seznanitve obravnavanca s potrebnimi informacijami o psihološki obravnavi slednjega seznaniti z izjemami ščitenja podatkov psihološke obravnave.*) psihologu pomaga pri kriznem in takojšnjem odločanju. Od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave sme odstopiti v izjemnih primerih (člen 2.11.). Psiholog je dolžan na prvem ali drugem srečanju svetovanca jasno in na primeren način seznaniti z izjemami ščitenja podatkov psihološke obravnave, saj se večina svetovancev temu, ko je prisotna stiska, razumljivo upira. Čas kriznega ukrepanja ni in ne sme biti čas pojasnjevanja izjem glede ščitenja podatkov psihološkega svetovanja ali celo prigovarjanja svetovanca psihologu, da pa mogoče še ne bi posredoval informacij naprej. Gre za čas jasnega, umirjenega, sočutnega in učinkovitega ukrepanja. V kolikor psiholog neetično popusti, lahko pride do resnih in neprijetnih posledic (npr. zanikanje in prekinitev sodelovanja, izguba zaupanja v psihologa, ker v stiski ni pomagal, ojačitev prepričanja o sebi kot »nezaželenem«, poskus samomora idr.).

Sonja Pečjak in Katja Košir (2017) povzemata ugotovitve različnih avtorjev, ki v primeru etičnih dilem glede prekinitev zaupnosti pri mladostnih svetovancih navajajo nekaj smernic: (1) svetovancu je treba natančno pojasniti, zakaj je nujno prelomiti zaupnost; (2) s svetovancem se je smiselno pogovarjati o tem, kakšne so možne posledice prekinitev zaupnosti; (3) ugotoviti je treba, na kakšen način prekiniti zaupnost, da bi imelo to za svetovanca čim manj negativne posledice; (4) predstaviti je treba pozitivne vidike prekinitev zaupnosti (na kratki rok bo morda prekinitev zaupnosti za svetovanca boleča, na daljši rok pa bo zanj pomenila pomembno izboljšanje); (5) izpostavitev svetovalčeve dolžnosti, da v določenih primerih prekine zaupnost; (6) poudariti je treba svetovalčevo

pripravljenost, da svetovancu zagotovi varno okolje; (7) svetovalec mora svetovancu povedati, da ni treba spremeniti svetovalnega odnosa in da se lahko svetovanje nadaljuje.

V nadaljevanju izpostavljamo dva konkretna primera, ko psiholog mora odstopiti od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave (ogroženo življenje svetovanca; sum nasilja in zlorabe otrok).

1. Dijaki so šolski psihologinji zaupali, da jih zelo skrbi za eno od njihovih sošolk, ki ima duševne težave, in da je ta dan predčasno odšla od pouka neznano kam. Dekleta v razredu so bila zelo razburjena, saj naj bi jim izginula sošolka nakazala, da si namerava vzeti življenje, vendar so to hotele ohraniti kot skrivnost. Poznale so njene namere, saj jim jih je zaupala, vendar jih niso hotele razkriti, saj so ji obljubile, da tega ne bodo povedale nikomur, in so želele, da tako tudi ostane, ne glede na izid. Psihologinja je iz predhodno začete psihološke obravnave poznala stiske te deklice. Do takrat ni bila nikoli suicidalna, vendar je psihologinja ocenila, da bi bila namera končati življenje lahko resna. Zato je poklicala sošolke in jim razložila, da ogroženost življenja predstavlja izjemo glede zaupnosti in da je zelo pomembno, da deklico čim prej najdejo. Ko je od njih izvedela konkreten dekličin načrt za samomor, je takoj poklicala starše, ki so v zadnjem trenutku preprečili načrtovano resno samomorilno vedenje.
2. Deček je učiteljici jutranjega varstva med pogovorom povedal, da je bil doma priča pretepu med mamo in njenim partnerjem ter da ga je strah za mamo. Učiteljica je dečku povedala, da bo informacijo, ki ji jo je zaupal, predala psihologinji z namenom, da dečku omogoči pogovor in da ga zaščiti. Šolska psihologinja je z dečkom opravila pogovor in mu takoj na samem začetku povedala, da je dobila informacije o nasilnem dogodku s strani njegove učiteljice in da je to dogodek, ki predstavlja nasilje v družini. Dejala mu je, da je to informacija, ki je ne more in ne sme zadržati zase, saj je njena naloga, da ga zaščiti in prijavi nasilje centru za socialno delo (v nadaljevanju CSD). Pri tem mu je povedala, da bo dogodek, ki se je zgodil, zapisala na način, kot ga je sporočil učiteljici in psihologinji. Deček je dejal, da se boji zase, za svojo sestro in mamo ter da maminega partnerja ne želi več videti. Nazorno je opisal dogodek nasilja. Psihologinja je zapis pogovora posredovala CSD na obrazcu za prijavo nasilja. Šolska

psihologinja je tudi poskrbela, da je deček zapustil šolo po prijavi še isti dan in da je bil nameščen v varno okolje. Dečka in njegovo družino spremljamo v šolski svetovalni službi, družina je vključena v obravnavo na CSD. Mama se z dečkovim opisom dogodka ni strinjala, zato je zahtevala opravičilo psihologinje. Na tem mestu je pomembno predstavljati glas otroka.

*2.14.: Strokovno delo obvezuje psihologa, da se stalno poklicno izpopolnjuje, se vključuje v supervizijo psihološke prakse ter udeležuje strokovnih srečanj psihologov in sorodnih strok.*

Eden najpomembnejših pogojev profesionalnosti je evalvacija lastnega dela. Da bi bili v prihodnje boljši in učinkovitejši, se je treba z rezultati dela soočiti na čim kritičnejši in objektivnejši način (Pečjak in Košir, 2017). Vsak psiholog v VIZ bi moral imeti zagotovljeno možnost stalnega strokovnega izpopolnjevanja ter vključevanja v redna intervizijska in supervizijska srečanja ter načrtovan čas za poglobljanje in pridobivanje novih znanj ter spretnosti na strokovnih srečanjih psihologov in predstavnikov sorodnih strok.

Zelo pomembno je, da se psiholog v VIZ izobražuje tudi s področja poklicne etike; le tako bo občutljiv za etične dileme, jih prepoznaval in o njih bolje presojal. Primerna so izobraževanja v obliki diskusij in obravnave praktičnih primerov. K uspešnemu spopadanju z etičnimi dilemami pripomorejo nenehno samoizpraševanje psihologa in težnje k integriranju osebne ter poklicne etike. Verjeti je, da se bo število etičnih dilem povečevalo, če se te ne bodo razreševale (Kolay Akfert, 2008).

Da bi psiholog pri svojem delu na področju VIZ lahko dosegal in vzdrževal najvišjo raven strokovne kompetentnosti (vsi člani *Kodeksa* pod 2.) ter poglobljeno obvladal področje svojega dela, si mora tudi sam prizadevati za stalno strokovno izpopolnjevanje, delodajalec pa mu je dolžan zagotoviti kontinuirano izobraževanje. K strokovnemu usposabljanju sodijo tudi izobraževanja na temo poklicne etike. Njegova naloga in etična odgovornost je, da to postavi kot eno izmed prioritet svojega dela, kot nujno higieno za profesionalno opravljanje delovnih nalog. Nadalje, z namenom, da bo psiholog lahko svoje etične odgovornosti, ki se nanašajo na načela strokovne kompetentnosti (vsi člani pod 2.) spoštoval, je zavezan k stalnemu izobraževanju in izpopolnjevanju tudi na področju kakovostnega poznavanja psiholoških postopkov, metod, tehnik ter sredstev psihološkega ocenjevanja in vseh novosti v zvezi s tem. V namen preverjanja

pravilnosti svojih odločitev lahko koristno uporabi tudi supervizijska in intervizijska srečanja.

*2.2.: Psiholog uporablja pri svojem delu tiste psihološke postopke, metode, tehnike in sredstva za psihološko ocenjevanje, ki jih je ocenila in sprejela psihološka stroka.*

Iz tega izhaja, da je psihologova dolžnost slediti razvoju stroke, se redno seznanjati z novostmi, udeleževati usposabljanj, ki lahko povečajo njegovo kompetentnost, seznanjati z novimi standardizacijami, normami za posamezna psihodiagnostična sredstva ipd. Če pri svojem delu uporablja nestandardizirani ocenjevalni pripomoček, se vsi sklepi, izluščeni iz tako pridobljenih rezultatov, uporabljajo le z največjo mero previdnosti, svetovanec pa mora biti s tem tudi jasno in konkretno seznanjen. V kolikor opazi, da so norme psihodiagnostičnih pripomočkov že zastarele ali da v tujini obstajajo merski pripomočki, ki bi ob standardizaciji dragoceeno dopolnili nabor psihodiagnostičnih pripomočkov, na to samoiniciativno opozori.

*2.3.: Strokovna zahtevnost posameznih posebnih področij psihološkega dela obvezuje psihologa, da to področje poglobljeno obvlada.*

Psiholog v svetovalni službi v svetovalnem odnosu z učencem prepozna znake, ki lahko nakazujejo na določen primanjkljaj, motnjo. V želji, da bi čim strokovneje sporočal svoje ugotovitve v procesu svetovanja staršem, skrbnikom učenca, se znajde pred etično dilemo. Kje sta meja njegove strokovnosti in raven poglobljenega poznavanja določenega psihološkega področja, da lahko z neko gotovostjo trdi, da gre pri učencu za določen odklon, npr. ADHD, ADD, MAS, disleksijo, depresijo, generalizirano anksiozno motnjo? Etično je, da staršem predstavi svoje ugotovitve, ki so objektivne, preverljive in strokovne (npr. opis vedenja, rezultati psihološkega ocenjevanja), in učenca napoti v ustanove, kjer bodo strokovnjaki, ki poglobljeno poznajo določeno področje, strokovno in celostno opravili diagnostiko ter opredelili potrebne prilagoditve v procesu šolanja in morebitno dodatno pomoč. Npr., diagnozo generalizirane anksiozne motnje, ADHD, MAS postavijo tudi klinični psihologi; disleksija in ostale učne težave se opredelijo na podlagi kombinacije defektološke in (klinično)psihološke diagnostike.

*2.4.: Pri izboru psiholoških postopkov, metod, tehnik in sredstev za psihološko ocenjevanje je psiholog neodvisen in avtonomen ter upošteva smernice stroke na svojem delovnem področju.*

Psiholog v VIZ mora, glede na to, da dela predvsem z otroki in mladostniki, ki so še posebej občutljiva populacija, izjemno skrbno izbirati sredstva psihološkega ocenjevanja in najresneje presojati svojo dejansko usposobljenost za kompetentno uporabo posameznih pripomočkov oz. se o tem posvetovati s kompetentnimi strokovnjaki (npr. CPS, strokovnjaki na centrih za psihološko merjenje in svetovanje (CPMS) ter na oddelkih za psihologijo) ter strogo upoštevati soglasje otroka, mladostnika in njegovih staršev oz. skrbnikov za to uporabo.

Načelo strokovne avtonomnosti velja tudi za odnos med svetovalnimi delavci znotraj svetovalne službe (Pečjak in Košir, 2017). Ustvarjalno sodelovanje med svetovalnimi delavci z različnim strokovnim profilom temelji na strokovni avtonomnosti vsakega posameznega delavca, zato je najpomembnejše, da vsak posamezen delavec v skladu s svojo strokovno usposobljenostjo vedno znova čim jasneje opredeli svoj vsakokratni delež oz. prispevek v projektu pomoči in/ali sodelovanja. Svetovalni delavec ima v odnosu do svetovalnega delavca drugega strokovnega profila prav tako pravico in dolžnost odkloniti vse naloge, ki presegajo njegovo strokovno področje, trenutno usposobljenost in izkušnost (Pečjak in Košir, 2017).

*2.7.: Psiholog o poteku psihološke obravnave vodi urejeno, sistematično ter vsebinsko in časovno popolno strokovno dokumentacijo (dosje) ter s tem zagotavlja kakovost in preglednost strokovnega dela ter poklicnega odnosa.*

Psiholog si ob vsakem razgovoru (osebnem, telefonskem, preko videoklica; krajšem nekajminutnem ali daljšem enournem svetovanju; v učilnici, pisarni ali drugem prostoru) sproti beleži oz. zapisuje vsebino razgovora. Čeprav se v trenutku pogovora s svetovancem zdi, da si bo psiholog večino ključnih informacij zapomnil, temu ni tako. Zelo neetično in nedopustno se je npr. ne spomniti, kaj je udeleženec v svetovanju že povedal; pozabiti na kakšne dogovore; zamešati vsebino povedanega s strani različnih soudeležencev, ker vsebina ni bila zapisana; ne beležiti napredka, ciljev, posebnosti ipd. V primeru neupoštevanja tega pomembnega etičnega načela psiholog pri svojem delu ne dosega in vzdržuje najvišje ravni strokovne kompetentnosti, temveč pada na raven klepeta in splošne-

ga pogovora, ki nikakor ne sme biti predmet njegovega dela in je etično nedopustno.

### **Načela odgovornosti psihologa (členi pod 3.) (Društvo psihologov Slovenije, 2019)**

*3.15.: Psiholog ostaja odgovoren za pomoč obravnavancu tudi po končani obravnavi, če se ta ponovno obrne nanj v zadevi, povezani s prvotno obravnavo, razen če se v tem času ne spremenijo okoliščine, zaradi katerih je psiholog dolžan zavrniti obravnavo (na primer zdravstveno stanje psihologa, zamenjava delovnega področja psihologa, konfliktnost vlog, prepoved opravljanja poklica psihologa) in obravnavanca napoti k drugemu psihologu.*

Psiholog z dijakom vzpostavi svetovalni odnos v okviru ur dodatne strokovne pomoči. Po dveletnem sodelovanju dijak zaradi neuspešnosti v drugem letniku menja izobraževalni program. Dijak v prvih mesecih obiskovanja novega programa ostaja v stiku s psihologom. Ta mu nudi možnost mehkega prehoda. Pri psihologu se pojavi dilema, koliko in katere informacije lahko posreduje svojemu kolegu – psihologu na novi šoli, kakšno vlogo imajo tu svetovančevi starši in drugi, ki so s svetovalcem predhodno sodelovali. Dilemo lahko razrešimo z jasnim in transparentnim komuniciranjem, z asertivnim načinom sporočanja, ki vseskozi temelji na upoštevanju etičnih načel. Vprašanje je lahko še kompleksnejše, če nova šola v svetovalni službi nima zaposlenega psihologa. V tem primeru je vprašljivo posredovanje informacij o psihološkem ocenjevanju, če oseba nima kompetenc s tega področja. Pomembno je pridobiti soglasje s strani dijak in staršev za razkrivanje kakršnih koli podatkov ter pojasniti namen vzpostavljanja stika.

*3.16.: Kadar psiholog vodi projekt, poučuje, opravlja mentorstvo ali supervizijo, je odgovoren za korektno znanstveno in strokovno delovanje vseh sodelujočih in za upoštevanje poklicnih etičnih načel.*

Od psihologov v svetovalnih službah se po navodilih vodstva šol pogosto zahteva oz. predvideva sodelovanje v različnih raziskavah, projektih ipd. Ali mora psiholog sodelovati v vseh raziskavah, ki jih predlaga vodstvo šole oz. zunanje ustanove na lokalni oz. državni ravni? Primer takšne naloge je npr. sodelovanje v raziskavi, ki preučuje potrebe po strokovni pomoči, vendar je verjetnejši namen uporaba ugotovitev za ustanovitev nove ustanove za pomoč ter svetovanje otrokom in mladostnikom na lo-

kalni ravni. Cilj je takšen, da bi ga psiholog zlahka podprl. Zgodi pa se, da ob podrobnem pregledu raziskave ugotovi, da je njen namen nejasen, raziskava strokovno nedodelana in metodološko neustrezna ter nepregledana s strani etične komisije fakultete, ki je nosilka raziskave. Na tem mestu se mora psiholog ograditi od raziskave in poročati o njeni neustreznosti, neetičnosti ravnanja raziskovalcev, čeprav je cilj lahko še tako plemenit ter v korist otrokom in mladostnikom.

Ob vsem napisanem je pomembno postaviti tudi standard glede seznanjanja s *Kodeksom poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) študentov na praksi in pripravnikov. Mentor se je dolžan s študentom pogovoriti o pomembnosti etike pri svetovalnem delu v VIZ po predhodno prebranem *Kodeksu poklicne etike psihologov*. Temu sledi razgovor s psihologom mentorjem o vidikih etike pri opravljanju poklica psihologa v VIZ, ki se zaključi s podpisom obrazca za seznanitev s *Kodeksom poklicne etike psihologov* in z njegovim upoštevanjem. Psiholog je lahko mentor tudi študentom drugih strokovnih profilov, ko le-ti opravljajo opazovalno prakso v VIZ. V takem primeru se psiholog kot mentor sreča s študentom, ki je zavezan poklicni etiki svojega profila, zato sta pomemben del prakse tudi pogovor in opozorilo o spoštovanju kodeksa obeh profilov. Mentor lahko študenta seznani s pogostimi etičnimi dilemami, s katerimi se srečuje, in tudi, kako jih rešuje. Študent na praksi je zavezan k upoštevanju kodeksa poklicne etike že v času prakse. Mentor poskrbi za strokovno vodenje študentove prakse ter spremljanje njegovega dela. Pripravnik pa se v primeru etične dileme obrne na mentorja po nasvet.

---

Obrazec za seznanitev in upoštevanje *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) pri opravljanju prakse/pripravnštva v VIZ

Spodaj podpisani \_\_\_\_\_ (ime in priimek),  
potrjujem, da sem seznanjen s kodeksom dela s področja dela (*Kodeksom poklicne etike psihologov*) in da bom v času prakse/pripravnštva od \_\_\_\_\_  
do \_\_\_\_\_ pri svojem delu upošteval načela, ki izhajajo iz *Kodeksa poklicne etike psihologov*. V primeru etične dileme se bom posvetoval z mentorjem  
\_\_\_\_\_.

Kraj in datum:

Podpis:

---

*3.17.: Psiholog je pozoren na etične dileme, jih prepoznava in si prizadevate dileme razreševati v skladu z načeli tega kodeksa. Pri razreševanju etičnih dilem se posvetuje s kolegi na svojem delovnem področju in/ali se obrne po pomoč na Komisijo za etična vprašanja pri Društvu psihologov Slovenije.*

Razreševati etične dileme ni enostavno niti časovno hitro. Od psihologa zahteva, da si za to vzame čas ter da si pri svojem delu postavi prioriteto, da etično dilemo rešuje, poišče pomoč pri odločanju ter se sam profesionalno kot tudi osebno nenehno razvija. Reševanje etičnih dilem ne sme počakati na »ko bo in če bo čas« ali biti celo prepuščeno naključnosti reševanja.

### **Načela integritete poklica (členi pod 4.) (Društvo psihologov Slovenije, 2019)**

*4.2.: Psiholog se mora pri svojem delu zavedati svojih osebnih in poklicnih omejitev ter omejitev svojega delovnega mesta, raziskave ali vloge v psihološki obravnavi.*

*4.5.: Psiholog predstavi svojo strokovno usposobljenost, izkušnje in pristojnosti obravnavancem, sodelavcem, kolegom psihologom in širši javnosti objektivno in pošteno.*

*2.1.: Psiholog strokovno deluje v mejah svoje izobrazbe, usposobljenosti, izkušenj, etičnih načel in pristojnosti delovnega mesta ali vloge v psihološki obravnavi.*

Nekateri otroci oz. mladostniki in/ali njihovi starši, ki še posebej zaupajo šolskemu psihologu in/ali so zaradi različnih subjektivnih razlogov nenaklonjeni sodelovanju z drugimi institucijami (npr. splošno bolnišnico ali zdravstvenim domom, kjer obravnavo vodita klinični psiholog in pedopsihiater; CSD-jem, kjer obravnavo vodijo socialni delavci), lahko šolskega psihologa vztrajno nagovarjajo, da bi sodelovali samo z njim in da drugih oblik pomoči ne potrebujejo (čeprav gre za vsebine, kjer bi bila njihova vključitev utemeljena, npr. za očitne duševne motnje, razvezo staršev, sum nasilja ipd.). Nekateri se v skladu s svojimi prepričanji odločijo, da pomoči ne bodo poiskali drugje.

Etična naloga psihologa je, da predstavi svojo pristojnost, kompetence in omejitve ter jih jasno razmeji od pristojnosti, kompetenc in omejitev strokovnjakov, s katerimi praviloma deluje v multidisciplinarnih timih. Udeležencu v svetovanju to »preventivno« predstavi že v enem od

uvodnih razgovorov (prvem ali drugem) ter seveda takrat, ko prepozna, da je pri nujenju pomoči posamezniku potrebna vključitev drugih strokovnjakov. Izpostavljamo, da je ponovno dragoceno in etično udeleženca v procesu svetovanja s tem etičnim načelom seznaniti v začetku svetovalnega odnosa, s čemer psiholog svetovancu pomaga tudi pri oblikovanju čim realnejših pričakovanj do šolskega psihologa. Slednje svetovancu koristi tudi v luči postopnega »miselnega ter čustvenega pripravljanja« na sodelovanje z zunanjimi strokovnjaki, ki se je pri marsikom izkazalo kot učinkovito. *Psiholog je odgovoren za strokovnost, kakovost in celovitost psihološke obravnave ter za posledice svojega poklicnega delovanja* (čl. 3.1.), kar pomeni tudi, da ne prevzema nalog, za katere ni usposobljen.

V kolikor bi oseba, ki je vključena v psihološko obravnavo, njeni starši (npr. starši otroka v vrtcu, učenca v osnovni ali srednji šoli, vzgojitelj, učitelj, razrednik ...) ali morda vodstvo institucije, v kateri je zaposlen, od njega pričakovali ali zahtevali storitve, ki presegajo njegovo usposobljenost, pristojnosti delovnega mesta ali njegove vloge v instituciji, ali ko gre za konfliktnost vlog oz. je to sporno z etičnega vidika, je psiholog to dolžan pojasniti in vztrajati pri zavrnitvi takšnih storitev ter prispevati k večji ozaveščenosti udeležencev glede etičnih standardov.

*4.12.: Psiholog ima do javnosti aktiven odnos in stremi za tem, da je javnost objektivno obveščena o prispevkih psiholoških spoznanja za razvoj posameznika in družbe. Pri tem se izogiba senzacionalnosti.*

Psiholog se lahko večkrat počuti nagovorjenega, da ob aktualnem družbenem dogajanju spregovori v korist otrok, mladostnikov, odraslih in še posebej ranljivih skupin. S svojimi znanji lahko dragoceno prispevamo k blaginji in izboljšanju duševnega zdravja ljudi. To od psihologa zahteva samoiniciativnost, da se angažira, spregovori, daje pobude za spremembe, strpno in razumljivo pojasnjuje, opogumlja, uči ipd., tudi na ravni odnosov z javnostmi. To pomeni, da je njegova aktivna etična drža povezana tudi s samoiniciativnimi pobudami in/ali z vabljenimi nastopi v tiskanih, radijskih, televizijskih in spletnih javnih medijih obveščanja, ko je to potrebno. Spremljati, da določeno ravnanje v VIZ ni tvorno in opazovati negativne posledice le-tega, ne da bi na to aktivno opozorili in predlagali izboljšave, je pasivno in neetično. Svojo etično držo psiholog podkrepi ne samo z opozorili, ampak tudi z izsledki verodostojnih raziskav, ugotovitev, teorij. Končno, poklic psihologa zahteva visoko znanstveno in strokovno raven poklicne dejavnosti, pri čemer pa mora biti *v strokovnih aktivnostih pošten, pravičen in verodostojen* (načela integritete poklica pod 4.).

*4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).*

V členu 4.7. je navedeno tudi, da psiholog preprečuje konflikt interesov, kar se v praksi lahko izkaže kot težje uresničljivo. Zavedati se moramo, da na kakovost in raven uresničevanja kodeksa v določeni meri vpliva tudi šolska klima. Šola, ki zagotavlja varno okolje, v katerem lahko psiholog izraža etične dileme, bo omogočala, da so le-te sprejete in konstruktivno obravnavane. Smernica za soustvarjanje varne šolske klime s strani psihologa je tudi, da pristopi proaktivno in vse zaposlene ozavešča o svojih delovnih nalogah, načinih dela in je glede svojega dela zelo transparenten (npr. kratka predstavitev na vsakoletni uvodni konferenci).

## **Izpostavljene vsebine ter konkretne etične dileme v vzgoji in izobraževanju**

### **Otroci s posebnimi potrebami v vrtcu**

Osnovna področja dela psihologa, zaposlenega v svetovalni službi vrtca, obsegajo svetovalno delo z otroki, s strokovnimi delavci (vzgojitelji, pomočniki vzgojiteljev, izvajalci zgodnje obravnave), starši, z vodstvom vrtca ter zunanjimi institucijami. Praviloma je delo psihologa v vrtcu v manjši meri usmerjeno v otroke ter bolj nagovarja odrasle (starše, strokovne delavce). Za uspešno delo z otroki s posebnimi potrebami v vrtcu mora psiholog poleg že omenjenih intenzivno sodelovati s strokovnimi, z zdravstvenimi in drugimi za otrokovo zdravje ter dobro počutje relevantnimi institucijami. Zaradi velikega števila vpletenih strokovnjakov, ki otroku nudijo pomoč v okviru zgodnje obravnave, postane delo še odgovornejše, saj se na tak način poveča možnost različnih zlorab zaupnih informacij ipd., zato je še posebej pomembno upoštevanje člena 1.10.: *Psiholog pri delu s posameznikom, skupino ali organizacijo vzpostavi zaupen odnos in v tem odnosu spoštuje načelo poklicne skrivnosti* (Društvo psihologov Slovenije, 2019). Ob tem se velikokrat vprašamo, koliko in katere informacije so tiste, ki jih »lahko«<sup>1</sup> posredujemo otrokovemu vzgojitelju. V vrtcu imamo za učinkovito delo z otroki s posebnimi potrebami in z različnimi dejavniki oblikovano strokovno skupino, člani katere so psiholog (svetovalni delavec), otrokova vzgojiteljica ter strokovni delavec za zgodnjo

obravnavo. Pridobljene informacije o otroku znotraj skupine varujemo kot poklicno skrivnost. Kadar psiholog oceni, da določena informacija ni v korist otroka oz. da bi posredovanje določenih informacij, dejstev otrokovemu vzgojitelju temu otroku celo škodilo, jih varuje (npr. vsebine, povezane z duševnim zdravjem družinskih članov, verskim prepričanjem, s spolno usmerjenostjo ipd).

Ker pri delu z otroki govorimo o ranljivi populaciji, je še toliko pomembnejše upoštevanje člena 1.24.: *Psiholog še posebno upošteva pravice in obče dobro obravnavancev, pri katerih je seznanjanje in pojasnjevanje psihologa ter pridobitev njihovega soglasja pred začetkom psihološke obravnave okrnjeno iz objektivnih razlogov (npr. kronološka starost).*

Identifikacija, prepoznavanje otrok s posebnimi potrebami, otrok z rizičnimi dejavniki v razvoju ter delo z njihovimi družinami, s strokovnimi delavci vrtca predstavljata eno obsežnejših nalog svetovalnega dela v vrtcu. Na področju dela z otroki s posebnimi potrebami v vrtcu je z vidika zakonskih določil (v povezavi z etičnimi načeli) in vsebine dela ključno poznavanje dveh osnovnih zakonov, in sicer:

- a) Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) (2011): zakon ureja usmerjanje otrok, mladostnikov in polnoletnih oseb s posebnimi VIZ potrebami ter določa načine in oblike izvajanja VIZ;
- b) Zakona o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP) (2017): namen zakona je urejanje celostne obravnave otrok s posebnimi potrebami in otrok z rizičnimi dejavniki ter njihovih družin v predšolskem obdobju.

Poleg poznavanja ter upoštevanja omenjenih zakonov je z vidika etike in vsebine dela potrebno tudi odlično poznavanje razvoja ter učenja predšolskega otroka, o čemer govori tudi člen 2.3. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019): *Strokovna zahtevnost posameznih posebnih področij psihološkega dela obvezuje psihologa, da to področje poglobljeno obvlada.* Svetovanje otrokom in mladostnikom se razlikuje od svetovanja odraslim (za pregled raziskav glej Pečjak in Košir (2017)). Pri svojem delu mora psiholog upoštevati značilnosti, omejitve, samorefleksivne zmožnosti in specifične razvojne potrebe, ki izhajajo iz razvojnih zmožnosti različno starih otrok in mladostnikov.

*1.12.: Psiholog vodi o poteku psihološke obravnave dokumentacijo in je lastnik in upravljalec dosjeja.*

Psiholog o otrocih, ki potrebujejo svetovanje in pomoč, vodi dokumentacijo (osebna mapa otroka), ki mora biti hranjena v ognjevarni omari. Pred samim začetkom katere koli obravnave je psiholog dolžan pridobiti soglasje obeh otrokovih staršev oz. skrbnikov k zbiranju osebnih podatkov v procesu svetovanja oz. nudenja strokovne pomoči. Če soglasja s strani obeh staršev psiholog (ali šolska svetovalna služba) ne pridobi, načeloma z otrokom ne sme izvajati dela. Ob tem je veliko dilem, še posebej v primeru starševskih konfliktov (npr., en starš se strinja z obravnavo, drugi ne) ali celo konfliktov med starši in dijakom (npr., dijak si želi pomoči, starši odklanjajo). Zakonsko gledano je psiholog v prekršku, če nima soglasij, vendar mu delovna etična načela hkrati narekujejo, da ranljivim nudi svojo strokovno pomoč.

V praksi od različnih zunanjih ustanov (npr. zdravstveni domovi, zasebne ustanove za pomoč otrokom ipd.) pogosto prejmemo prošnjo za poročilo o otroku. V primeru posredovanja informacij drugim strokovnim službam, ki so vključene v obravnavo otroka oz. družine, mora psiholog otrokove zakonite zastopnike seznaniti s posredovanimi informacijami, pred tem pa pridobiti še soglasje za posredovanje podatkov v skladu s Pravilnikom o zbiranju in varstvu osebnih podatkov na področju predšolske vzgoje (2004). Če pa za neko vrsto obdelave osebnih podatkov že obstaja določena zakonska podlaga (npr. posredovanje otrokovih osebnih podatkov CSD, policiji), privolitev staršev ni potrebna.

Zgodi se, da starši v vrtcu, ko so soočeni z morebitnimi razvojnimi odstopanji od pričakovanega razvoja pri svojem otroku, tega ne prepoznajo, ne sprejmejo in zanikajo vsakršno sodelovanje oz. pomoč psihologa. Z etično dilemo se srečamo, ko ocenimo, da so otrokovi izzivi tolikšni, da bi bilo v njegovo največjo korist podati predlog za usmerjanje in posledično pridobitev dodatne strokovne pomoči v osnovni šoli, starši pa se s tem ne strinjajo. To je etično z vidika zagotavljanja otrokovih optimalnih pogojev za učenje, usvajanja znanja, za njegov napredek, predvsem pa razvoj. V otrokovo korist je, da v šoli pridobi podporo učenju, ki jo zaradi svojih specifičnih učnih primanjkljajev potrebuje, da bo lahko njegov razvoj potekal čim optimalneje. Ob tovrstni odločitvi pa tvegamo ohranjanje sodelovalnega odnosa s starši, saj se komunikacija s strani staršev v odnosu do vrtca večkrat prekine, postane enosmerna ali je ovirana. Psiholog se še dodatno trudi vzpostavljati, razvijati ali ohranjati komunikacijo in odnos

s starši tudi po podanem predlogu usmerjanja otroka, saj je tvorno sodelovanje s starši ključen pogoj za skupno pomoč v dobro otroka.

### Prehod iz vrtca v OŠ

Pojem tranzicija oz. prehod na področju VIZ uporabljamo, ko želimo poimenovati prehod iz enega učnega okolja v drugega (npr. iz družine v vrtec, iz vrtca v šolo, iz enega razreda v drugega ipd). Temeljni cilj pri prehodu otrok iz vrtca v šolo je podpora otrokom, da se v novem okolju, tj. v šoli, dobro počutijo in da postopoma razvijejo veščine sobivanja med vrstniki, v novem okolju, pod novimi pogoji, s podporo strokovnih delavcev. Slednje zahteva učinkovito sodelovanje med vsemi vpletenimi deležniki: vrtcem, šolo in starši.

Čeprav posredovanje informacij med šolo in vrtcem ni zapisano v nobenem zakonu (z izjemo posredovanja informacij v primeru odloženega všolanja in ugotavljanja pripravljenosti za vstop v šolo), pa se vsi vpleteni deležniki zavedamo, da je le-to nadvse pomembno. V priporočilih za uspešen prehod iz vrtca v šolo (Cotič Pajntar in Zore, 2018), ki opredeljujejo vlogo vrtca pri zagotavljanju učinkovitega prehoda otrok, lahko med drugim preberemo, da vrtec, v soglasju s starši, šoli zagotavlja informacije o otroku, ki bodo v podporo uspešnemu prehodu. Področje posredovanja informacij je v različnih okoljih različno urejeno, prav tako so zelo različna pričakovanja posameznih strokovnih delavcev v izobraževalni vertikali ter tudi staršev (kar ostaja odprta naloga za stroko v prihodnje). Izmenjava informacij o otrocih, ki so bili opredeljeni kot otroci s posebnimi potrebami oz. so bili v predšolskem obdobju deležni storitve in pomoči zgodnje obravnave, je običajna praksa. Omenjeni otroci so bili že v vrtcu prepoznani kot rizični v razvoju in prilagoditve, ki izhajajo iz njihovih težav in izzivov, so ključne za uspešno delovanje otroka v šoli. Običajno tako starši kot tudi strokovni delavci prepoznajo pozitivne učinke posredovanja informacij o funkcioniranju otroka.

Ob etično dilemo trčimo v primeru, kadar je pričakovano, da bo šola prejela informacije o delovanju vseh otrok, ki prehajajo v šolo – torej ob odločitvi, katere so tiste informacije, ki bodo konkretnemu otroku v podporo pri uspešnemu prehodu, ne pa morda takšne, ki bodo otroka označile oz. mu škodile že pred možnim novim začetkom. Člen 1.21. (Društvo psihologov Slovenije, 2019): *Psiholog ne sme, ne glede na soglasje obravnavanca, objavljati podatkov, ki bi lahko kakorkoli škodili obravnavancu.* Pomembno je spoštovanje človekovih – otrokovih pravic, njegovega dostojanstva,

enakovrednosti ter enakopravnosti. V kolikor obstaja dvom v to, da bi lahko posredovanje podatkov otroku povzročilo škodo, neugodje, psiholog tovrstno sodelovanje zavrne.

### **Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami v osnovni šoli ter ob prehodu v srednješolski izobraževalni sistem**

Psiholog, zaposlen v šolski svetovalni službi v osnovni šoli, je zavezan k poznavanju in razumevanju terminologije, strokovnih kriterijev za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj, oblik pomoči ter prilagoditev v procesu učenja in ocenjevanja, ki je vezan na otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. Psiholog mora poznati Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, biti seznanjen s Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. Dobro mora poznati in razumeti petstopenjski model pomoči (1 – pomoč učitelja pri pouku, dopolnilnem pouku in v okviru podaljšanega bivanja, 2 – pomoč šolske svetovalne službe, 3 – dodatna individualna in skupinska pomoč, 4 – mnenje in pomoč zunanje strokovne ustanove, 5 – program s prilagojenim izvajanjem in z dodatno strokovno pomočjo (v okviru odločbe o usmeritvi)), ki je opredeljen v publikacijah Zavoda za šolstvo *Učne težave v osnovni šoli: koncept dela* (Strokovna skupina pri Uradu za razvoj šolstva, 2008) ter *Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo* (82003) in Pravilniku o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami (2013). Njegova naloga je spremljati okrožnice Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, ki naslavljajo to tematiko ter predstavljajo aktualna navodila, podporo in usmeritve glede obstoječe zakonodaje ter pravilnikov. Poznavanje terminologije, kriterijev umestitev v primerno skupino, oblik pomoči, ki so zapisane v zgoraj navedenih zakonih in pravilnikih, okrožnicah, je pomemben vsebinski in etični okvir pri njegovem delu z učenci, njihovi starši, učitelji, morebitnim sodelavcem znotraj svetovalne službe iste oz. druge strokovne profile ter s strokovnjaki, s katerimi se multidisciplinarno povezuje izven svojega zavoda. Znotraj tega okvira pa psiholog deluje (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.1.) *strokovno v mejah svoje izobrazbe, usposobljenosti, izkušenj, etičnih načel in pristojnosti delovnega mesta ali vloge v psihološki obravnavi, pri čemer (čl. 2.3.) strokovna zahtevnost posameznih področij psihološkega dela obvezuje psihologa, da to področje poglobljeno obvlada.*

Psiholog v svetovalni službi je po petstopenjskem modelu pomoči učencem vključen v svetovanje otroku, mladostniku, staršem in učiteljem, ki ga zajema tretji korak. Predhodno je njegova vloga navadno posvetovalna in vezana na delo z učitelji. Tu se pojavi etična dilema, ali lahko psiholog v svetovalni službi to nalogo strokovno opravi, ne da bi imel stik z učencem in njegovimi starši. V tem primeru tvega, da bo delo manj strokovno opravljeno in bo kot tako prineslo negativne posledice za učenca ter njegov celostni razvoj znotraj šolajočega obdobja. Prihaja lahko do nenamerne napačne interpretacije o učenčevih težavah s strani učiteljev, kar lahko vpliva na nenamerno napačno svetovanje in pomoč učitelju za delo z učencem. Da bi psiholog (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 1.11.) opravljal delo tako, da v največji možni meri prepreči namerno ali nenamerno zlorabo psiholoških veščin in spoznanj pri vključevanju v svetovanje otrokom in mladostnikom s težavami, udeležence seznaniti s svojim vključevanjem in pri tem še posebej upošteva naslednje člene in podčlene Kodeksa:

- 1.1.: *Psiholog spoštuje vse ljudi, s katerimi prihaja v poklicni odnos oziroma spoštuje dostojanstvo, osebnost, znanje, spoznanja, izkušnje in stroke vseh oseb, s katerimi prihaja v stik;*
- 1.2.: *Psiholog pri svojem delu spoštuje in ščiti pravice obravnavanca do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije;*
- 1.3.: *Psiholog pri svojem delu v največji možni meri zagotavlja obravnavancu odločanje o njem samemu, vključno z odločitvijo o vzpostavitvi in zaključku psihološke obravnave;*
- 1.4.: *Psiholog sme v obravnavi uporabljati samo tiste postopke in takšne aktivnosti, s katerimi je seznanil obravnavanca in je ta izjavil, da jih sprejema in z njimi soglaša);*
- 2.2.: *Psiholog uporablja pri svojem delu tiste psihološke postopke, metode, tehnike in sredstva za psihološko ocenjevanje, ki jih je ocenila in sprejela psihološka stroka);*
- 2.4.: *Pri izboru psiholoških postopkov, metod, tehnik in sredstev za psihološko ocenjevanje je psiholog neodvisen in avtonomen ter upošteva smernice in priporočila stroke na svojem delovnem področju. Psiholog si prizadeva vedno izbrati najustreznejša sredstva za psihološko ocenjevanje, ki ustrezajo namenu in ciljni skupini. Psiholog upošteva sprejeto kategorizacijo sredstev za psihološko ocenjevanje po zahtevnosti uporabe in uporablja le tista za katera je ustrezno usposobljen.*

Pri pripravi poročil o otroku oz. mladostniku za Zavod za šolstvo (v procesu usmerjanja otroka, preverjanja ustreznosti odločbe ...) oz. za druge zunanje ustanove, kjer je otrok oz. mladostnik vključen v svetovanje in/ali nudenje pomoči, upošteva in se drži osnovnih pravil ter zakonitosti pisanja psiholoških poročil tudi v skladu z vsebino *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019). V celotnem procesu sodelovanja z otrokom, mladostnikom je pomembna njegova participativnost, oblikovanje delovnega procesa (Čačinovič Vogrinčič idr., 2013). Etiko soudeležnosti naslavljajo tudi člani *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), npr. 1.2.: *Psiholog pri svojem delu spoštuje in ščiti pravice obravnavanca do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije*; 1.3.: *Psiholog pri svojem delu v največji možni meri zagotavlja obravnavancu odločanje o njem samemu, vključno z odločitvijo o vzpostavitvi in o zaključevanju psihološke obravnave*. Še posebej je to pomembno v procesu razgovora z učencem, ki ga psiholog opravi za namene usmerjanja oz. preverjanja ustreznosti odločbe o usmeritvi. Tako je ves čas pozoren na upoštevanje člena 4.1., ponavljanje celotnega zapisa v členu 4.10., ki govori o tem, da *psiholog ne izkorišča neenakosti moči, ki izvirajo iz vlog poklicnega odnosa, med in po zaključeni psihološki obravnavi*, in člena 1.24., ki *izpostavlja pomen upoštevanja pravic in občega dobrega obravnavancev*.

Psiholog pri svojem delu upošteva tudi temeljna načela pomoči učencem z učnimi težavami, ki so zapisana v publikaciji *Učne težave v osnovni šoli: koncept dela* (Strokovna skupina pri Uradu za razvoj šolstva, 2008). Ta načela so načelo celostnega pristopa (pomen preverjanja hipotez o vzrokih za težave otroka, mladostnika), načelo interdisciplinarnosti (dobro sodelovanje in povezovanje z različnimi strokovnjaki znotraj in izven VIZ, kjer je zaposlen), načelo partnerskega odnosa (vzpostavitev transparentnega, delovnega odnosa, z jasnimi opredelitvami namena sodelovanja in svetovanja), načelo udeležencosti učenca, spodbujanja notranje motivacije in samodoločenosti (spoštovanje otrokovih pravic, pomen glasu otroka), načelo odgovornosti in načrtovanja (zavedanje omejitvev pristojnosti, znanja in kompetenc).

*Psiholog o poteku psihološke obravnave vodi urejeno, sistematično ter vsebinsko in časovno popolno strokovno dokumentacijo ter s tem zagotavlja kakovost in preglednost strokovnega dela ter poklicnega odnosa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, člen 2.7.). Pri tem glede fizičnega hranjenja in dolžine hranjenja dosjejev v srednji šoli upošteva tudi Pravilnik o šolski dokumentaciji v srednješolskem izobraževanju (2018) ter člena 2.12. in 2.13. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije,

2019): *Psihološki dosje je del varovanega psihološkega arhiva. Ta arhiv je lahko ločeno varovan na različnih lokacijah delovnega okolja psihologa. Varovan psihološki arhiv vsebuje dosje obravnavancev ter uporabljena in/ali neuporabljena sredstva za psihološko ocenjevanje, katerih razširjenje bi občutno škodovalo stroki, posamezniku ali družbi. Glede hrambe dosjejev lahko nastane dilema, predvsem z vidika odbiranja arhivskega gradiva o otrocih in mladostnikih s posebnimi potrebami (kaj vse je arhivsko gradivo), ki ga ureja Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) (2006). Zapiske, ki ji psiholog naredi tekom obravnav, hrani ločeno od dosjeja in niso del dosjeja ali arhiva in niso na noben način dostopni nikomur* (Društvo psihologov Slovenije, 2019, člen 2.8.). Psiholog pri svojem delu upošteva tudi pravilnike o dokumentaciji glede na VIZ ustanovo, v kateri je zaposlen.

V srednji šoli se psiholog na področju posebnih potreb mladostnika aktivneje vključuje predvsem ob prehodu iz osnovne v srednjo šolo, saj mu s tem pomagamo tudi pri osebnostnem razvoju in pri osamosvajanju. Velik poudarek je na opolnomočenju mladostnika glede tega, kako bi svoje težave sam predstavil sošolcem in učiteljem ter povedal, kje bo morda potreboval njihovo razumevanje in pomoč. Mladostnika psiholog motivira in opremi s konkretnimi navodili, da in kako naj reagira, v kolikor prihaja do neprimernih, neetičnih komentarjev s strani učiteljev ali sošolcev (ali celo do ustrahovanja), saj stremi k izboljševanju medsebojnih odnosov z odkrito komunikacijo. V tem procesu se vedno vključuje tudi starše.

V vseh primerih, kjer so učitelj seznanjeni s zaupnimi podatki glede učencev, je pomembno, da učitelju pojasnimo, da morajo z zaupnimi podatki ravnati ustrezno. Neprimerno je, da npr. učitelj brez ustreznega soglasja s celim razredom deli zaupne podatke o bolezni otroka in njegovi diagnozi. V koliko učitelji neprimerno ravnaajo z zaupnimi podatki, je psiholog primoran ukrepati, sprva konkretno v situaciji z učiteljem, v kolikor se situacija ne izboljša, pa v to vključi tudi vodstvo šole. Člen 1.13. (Društvo psihologov Slovenije, 2019) > *Psiholog mora kor poklicno skrivnost varovati podatke o psihičnem in zdravstvenem stanju uporabnika ter o vzrokih, okoliščinah in posledicah tega stanja. Te podatke morajo, kot zaupne podatke, varovati tudi osebe, ki so jim ti podatki dostopni zaradi narave njihovega dela.*

## Dvojno izjemni otroci in mladostniki

Dvojno izjemne otroke in mladostnike opredeljujemo kot tiste, ki so prepoznani na enem ali več področjih izjemnosti (visok intelektualni po-

tencial, bodisi specifičen ali splošne intelektualne sposobnosti, ustvarjalnost, vizualna in uporabna umetnost, vodstvene sposobnosti) ter so hkrati tudi otroci in mladostniki s posebnimi potrebami, ki (čeprav nimajo odločbe) potrebujejo prilagoditve in imajo (dodatno strokovno) pomoč (Lep, 2019).

Psihologova pomembna naloga je, da ozavešča ter usposablja učitelje za delo s to skupino otrok in mladostnikov. To delo je z vidika upoštevavanja etičnih načel izpostavljeno tveganjem, saj gre za neposredno izmenjavo informacij o ranljivih posameznikih. Psiholog zagotovi podporo učiteljev v procesu evidentiranja ter identifikacije dvojno izjemnih otrok in mladostnikov. Prav tako zagotavlja nenehen svetovalni odnos in podporo staršem ter učiteljem v procesu krepitve močnih področij (talentov) otroka in mladostnika ter pri razumevanju in sprejemanju težav, zaradi katerih je dvojno izjemen. Psiholog, ki deluje v okviru skupine za pripravo individualiziranega načrta za tovrstnega otroka/mladostnika, ne sme pozabiti na potrebne prilagoditve v procesu učenja in ocenjevanja ter ustrezno dodatno pomoč glede primanjkljajev na posameznih področjih učenja. Etično so te situacije občutljive, saj je vprašanje, ali strokovnjaki zmoremo razumeti tako specifične skupine otrok in mladostnikov ter ali jim zmoremo skupaj s starši zagotoviti varno in spodbudno okolje, kjer bodo lahko uresničevali svoje potenciale in se naučili živeti s svojimi primanjkljaji.

Primer: Deček je bil na podlagi procesa identifikacije nadarjenosti in odločbe o usmeritvi opredeljen kot dvojno izjemen. Bil je izjemno nadarjen na ustvarjalnem področju, velike težave pa je imel na področju pozornosti in koncentracije. Te so rezultirale v učnih težavah. Starši so se pri razumevanju dečka osredotočali predvsem na oznako nadarjenost, pri tem pa niso imeli posluha za razumevanje njegovih težav. Psiholog je v obravnavi zato trčil ob več etičnih dilem, kot pravi člen 3.17.: *Psiholog je pozoren na etične dileme, jih prepozna in si prizadeva te dileme razreševati v skladu z načeli tega kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019). Spraševal se je, kako zagovarjati glas učenca in njegove dvojne potrebe ter kako tako s starši kot z otrokom in učitelji ohraniti konstruktiven odnos, ki bo v največji meri pozitivno vplival na razvoj učenca. Zaradi kompleksnosti dilem se je psiholog, tako kot svetuje člen 3.17., *pri razreševanju etičnih dilem posvetoval s*

*kolegi na svojem delovnem področju in/ali se obrnil po pomoč na Društvo psihologov Slovenije (Društvo psihologov Slovenije, 2019).*

## Nadarjeni in talentirani otroci in mladostniki

Psihologova zaveza je slediti vsem sodobnim spoznanjem o nadarjenih ter talentiranih otrocih in mladostnikih, z njimi seznanjati vzgojitelje in učitelje ter druge strokovne delavce v VIZ kot tudi starše, z namenom ustvarjanja optimalnih pogojev za spodbujanje in razvoj njihovih visokih potencialov v smeri visokih dosežkov (Subotnik idr., 2011; SESAME Colloquium at UC Berkeley, 2019).

Starši in učitelji si morajo prizadevati za spodbudno učno in družinsko okolje, ki visoko vrednoti ustvarjalnost in osebnostne značilnosti, ki to podpirajo (samozavest, pripravljenost prevzeti tveganje ter neodvisnost v mišljenju), kot to poudarja posodobljeni koncept prepoznavanja nadarjenih otrok, učencev in dijakov ter VIZ dela z njimi iz leta 2019 (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2019), pri čemer je ključna svetovalna vloga psihologa kot tudi drugih svetovalnih delavcev. Psiholog je zavezan k vključevanju staršev v procese prepoznavanja in spodbujanja razvoja potencialov njihovih otrok, ob zavedanju, da je starševanje nadarjenemu otroku ali mladostniku lahko zelo zahtevno. Hkrati psiholog tudi staršem nudi ustrezno poglobljeno psihološko svetovanje.

Enako podporo in svetovanje je dolžan nuditi tudi vzgojiteljem ter učiteljem, vsem mentorjem nadarjenih in talentiranih ter tudi ves čas širiti zavedanje o tem, da nadarjeni niso homogena skupina, temveč se med seboj razlikujejo ravno tako, kot se razlikujejo od svojih drugih vrstnikov. Zato sta izjemnega pomena prepoznavanje in upoštevanje njihovih značilnosti, kot so povečana socialna občutljivost, izjemna čustvena občutljivost, neenakomeren intelektualni in čustveni razvoj, doživljanje drugačnosti (Lovecky, 2011), pozitivni in negativni vidiki perfekcionizma (Rostohar, 2016) ... To je še posebej pomembno zato, da preprečimo njihovo manjšo učno uspešnost, doživljanje socialno-čustvenih stisk, opuščanje dejavnosti, ki so pomembne za razvoj njihovih prepoznanih potencialov in osebnostni razvoj nasploh. Pri tem je psiholog pozoren na morebitno neetično ravnanje kogar koli od omenjenih in njegova naloga je, da poskrbi, da se morebitne kritične situacije ali medosebni odnosi, ki neetično ravnanje generirajo, pričnejo razreševati.

Psiholog mora biti še zlasti občutljiv in pozoren na ranljive podskupine nadarjenih ter talentiranih in upoštevati novejša spoznanja o pomenu

razlik med spoloma ter v skladu s potrebami izvajati ustrezno skupinsko ali individualno svetovalno pomoč.

Ker je delo psihologa v svetovalni službi vrtca v večji meri osredotočeno na dejavnosti pomoči, v manjši meri pa na razvojno-preventivne dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije, ob tem pogosto nehote spregledamo otroke, ki že v predšolskem obdobju izkazujejo visoke potencialne – t. i. nadarjene otroke. In prav predšolsko obdobje je za razvoj otrokovih potencialov še posebej pomembno zaradi izrazito intenzivnega in hitrega učenja. Skrb za spodbujanje razvoja visokih potencialov predšolskih otrok je del posebne odgovornosti psihologa v okviru zagotavljanja celovitosti obravnave.

Psiholog je zavezan skrbnemu kariernemu svetovanju nadarjenim učencem in dijakom, njegova daljnosežna moralno etična zaveza pa je tudi krepitev podpore vrednotnemu razvoju nadarjenih, ki se bo izkazovala v njihovem odgovornem ravnanju v lastno dobro in v dobrobit socialne skupnosti (Musek, 2014; Sternberg, 2016).

### **Stališča psihologa, vpliv psihologovih predsodkov in stereotipov na svetovalni odnos s pripadniki manjšin**

Psiholog pri svojem delu v VIZ deluje skladno z že večkrat izpostavljenim členom 2.1. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki pove, *da strokovno deluje v mejah svoje izobrazbe, usposobljenosti, izkušenj, etičnih načel in pristojnosti delovnega mesta ali vloge v psihološki obravnavi*, ter členom 3.13., ki govori o tem, *da psiholog s svojim znanjem in delom ne povzroča škode svetovancem*. Psiholog pozna svoj vrednotni sistem, predsodke in stereotipe, ki lahko vplivajo na kakovost njegovega dela. Še več, ve in razume, spoštuje, da so vrednote, ki usmerjajo njegovo delovanje, lahko povsem drugačne od vrednot otrok in mladostnikov, staršev, tudi sodelavcev, s katerimi stopa v svetovalni odnos.

Psiholog se mora vedno znova spomniti funkcij stališč, ki lahko okrnijo njegovo profesionalno in etično delovanje oz. lahko predstavljajo dejavnik tveganja z vidika diskriminacije. Kot pravi Mirjana Nastran Ule (2000), je smiselno biti pozoren na obrambno funkcijo, kjer z obrambnimi mehanizmi ohranimo svojo samopodobo, v tem primeru profesionalno, vrednotno funkcijo, katere namen je izražanje stališč, s pomočjo katerih podkrepimo naše vrednote, instrumentalno funkcijo in kognitivno funkcijo, s pomočjo katere organizirano predstave o svetu in krepimo vedenje, ki ustreza našim merilom.

Podobno se mora psiholog zavedati stereotipov, ki jih opredelimo kot proces pripisovanja lastnosti posamezniku na osnovi skupinske pripadnosti, ob poenostavljanju in omejenih informacijah (Nastran Ule, 2000), in predsodkov, kamor spadajo neutemeljena, neargumentirana in nepreverjena stališča. V šolskem polju to pomeni nujno upoštevanje člena 1.1. (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki govori o spoštovanju vseh ljudi, s katerimi psiholog prihaja v poklicni odnos, člena 1.6., ki pravi, da *psiholog na noben način ne nadleguje obravnavancev (na primer: spolno nadlegovanje, izsiljevanje, siljenje, žaljenje, ustrahovanje in podobno)*, člena 1.7., ki pravi, da *psiholog pri svojem delu s svojim vedenjem (fizično, besedno ali nebesedno) ne ustvarja in/ali ne sodeluje pri ustvarjanju za svetovanca zastrašujočega, sovražnega, ponižujočega, sramotilnega ali žaljivega okolja*, in člena 1.8., ki pravi, da *psiholog zavrne sodelovanje v postopkih, ki kršijo pravne in moralne pravice drugih ljudi*.

Etične dileme, ki jih je mogoče nasloviti iz tega naslova, segajo na področje sodelovanja s skupinami, ki jih opredeljujemo kot manjšine. Sem bi lahko uvrstili skupino LGBTQ+, romsko skupnost, tujce, begunce in migrante, pripadnike različnih verskih skupnosti, tudi pripadnike različnih družbenih slojev.

Z namenom, da bi psiholog kljub morda različnemu vrednostnemu sistemu, stereotipih in predsodkih, ki lahko ovirajo njegovo delovanje, deloval profesionalno, so na tem mestu pomembni povezovanje s strokovnjaki različnih profilov, spoznavanje članov navedenih skupin, njihovih značilnosti, navad, vrednot, kulturnih in verskih posebnosti ter branje strokovne literature s tega področja. Cilj namreč je, da psiholog zmore tako v svetovalnem odnosu z otroki in mladostniki ter s starši kot v podpori strokovnim delavcem predstavljati varovalni dejavnik v polju ustvarjanja spodbudnega in varnega učnega okolja za otroke ter mladostnike. Tako bo lahko sledil členu 1.22. (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki pravi da *psiholog enakopravno in enakovredno obravnava vse ljudi, ne glede na raso, narodnost, spol, vero, politično pripadnost, spolno usmerjenost ali druge osebne okoliščine. Ne dopušča, ne opravičuje, ne prikriva, ne olajšuje in ne sodeluje pri nobeni diskriminaciji*; členu 1.23., ki pravi, da *psiholog zavrača in preprečuje postopke in obravnave, ki diskriminirajo ljudi*, in členu 4.4., ki pravi, da *psiholog ne vnaša svojih osebnih, ideoloških, političnih in verskih prepričanj v poklicno delo*.

V kolikor psiholog ozavešča svoje vrednote, stališča, pri sebi prepozna vpliv stereotipov in predsodkov na lastno delovanje, to vpliva na

kakovost njegovega profesionalnega delovanja. Odklonitev sodelovanja je v primeru nezmožnosti psihologovega profesionalnega odnosa zaradi zgoraj navedenih premis ustrezna in zaželena. Vse to določa psihologovo osebno in strokovno integriteto, kar je še posebej izpostavljeno področje etičnih načel.

## Nasilje nad psihologom v svetovalnem odnosu

### *Nasilje nad psihologom v svetovalni službi*

Psiholog vzpostavlja svetovalni odnos tako z otroki in mladostniki kot tudi s starši ter sodelavci, najpogostejše učitelji. S sodelovanjem s starši se srečamo že na začetku svetovalnega odnosa, ko podpišemo soglasje za namene obravnave njihovega otroka ali mladostnika. Pri tem upoštevamo naslednja člena *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019): 1.3.3., ki govori o tem, da mora psiholog za obravnavo pridobiti soglasje obravnavanca, da mora ob spremembi področja ali vsebine obravnave soglasje preveriti in da lahko obravnavanec med obravnavo kadar koli prekliče soglasje ter zahteva ponovno opredelitev vsebine obravnave; 1.3.6., ki izpostavlja, da v kolikor ima obravnavanec zakonitega zastopnika, je psiholog dolžan slednjega seznaniti s potrebnimi informacijami o obravnavi in pridobiti njegovo soglasje za psihološko obravnavo obravnavanca, razen v primerih, ki jih kot izjemo določajo predpisi Republike Slovenije. S tema dvema členoma skušamo krepiti profesionalni svetovalni odnos, ki temelji na spoštovanju in medsebojnem zaupanju. Etična dilema se lahko pojavi, ko starši zaradi najrazličnejših vzrokov v odnos s psihologom vnašajo nespoštljivost, diskreditacijo strokovnosti, grožnje s prijavi na najrazličnejše ustanove in objave v medijih, na družbenih omrežjih.

Na tem mestu izpostavljamo dva primera.

Deček kljub odločbi o usmeritvi ne dosega standardov znanja ter njim pripadajočih prilagoditev v procesu učenja in ocenjevanja ter količine ur dodatne strokovne pomoči ustreznih strokovnjakov. Dečkova mama na strokovnih srečanjih tima psihologa, ki koordinira tim, opredeli kot nestrokovnega, nespoštljivega, ne dovolj prizadevnega v smeri dela z učencem in njegovo učiteljico. Obtoži ga nespoštovanja otrokovih pravic in nje kot mame. Grozi psihologu, nato tudi ravnatelju s prijavo na urad informacijske pooblaščenke in šolsko inšpekcijo ter z objavo v medijih.

V pisarno šolskega psihologa je stopil oče deklice, ki je obravnavana v svetovalni službi, ob soglasju obeh staršev. Oče, ki ni bil zadovoljen z vsebino svetovalnega pogovora z deklico, je na psihologa kričal, ga zmerjal, mu grozil z objavo v medijih, diskreditiral njegovo strokovnost. Oče je kljub opozorilom psihologa, da je treba ohraniti raven spoštljive komunikacije, nadaljeval s svojim vedenjem. Celoten pogovor je potekal ob prisotnosti deklice, ki ji ni dovolil zapustiti prostora.

Ne dovolimo povzdigovanja glasu in kričanja na psihologa ter to jasno verbaliziramo. Če je treba, zaključimo s pogovorom in z njim nadaljujemo, ko je raven komunikacije primerna in si lahko zagotovimo varno okolje (podporo sodelavca, ravnatelja idr.). Na tem mestu je nasvet, da v nadaljnjem svetovalnem pogovoru ne sodelujemo sami: za podporo in pomoč lahko prosimo sodelavca, svetovalnega delavca, učitelja, ravnatelja. V obeh izpostavljenih primerih je primerno, da psiholog o njiju obvesti CSD, v svetovalnem odnosu pa ravna čim asertivneje in odgovorneje.

Psiholog je ob tem pozoren, da upošteva člen 1.7. *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019). Ta govori o tem, da *psiholog s svojim vedenjem ne ustvarja in/ali ne sodeluje pri ustvarjanju za obravnavanca zastrašujočega, sovražnega, ponižujočega, sramotilnega ali žaljivega okolja*. Nasloni se tudi na člen 1.8., ki govori o tem, da *psiholog zavrne sodelovanje v postopkih, ki kršijo pravne in moralne pravice drugih ljudi*. Za psihologa bi bila na tem mestu dobrodošla tudi supervizija in posvet na Komisiji za etična vprašanja pri Društvu psihologov Slovenije. Poleg tega mu je v pomoč nenehen strokovni stik s kolegi psihologi, s katerimi si lahko vzajemno pomaga in so mu v nenehno podporo pri ohranjanju strokovne ter poklicne identitete; o tem govori člen 4.3. Še posebej je to pomembno za kolege, ki začenjajo svojo psihološko prakso v VIZ in nimajo mentorja, ki bi superviziral/interviziral njihovo delo.

### **Sodelovanje psihologa v VIZ s Centrom za socialno delo in pregled družinske zakonodaje**

Profesionalno delovanje in praksa morata biti usklajena z zakonodajo in s pravilniki, ki se v določenih situacijah lahko zdijo v koliziji z etičnim kodeksom, zato je pomembno dobro poznavanje obojega. Pregled zakonodaje, ki psihologa v VIZ zavezuje k sodelovanju s CSD kot člana multidisciplinarnega tima, kaže, da mora psiholog, da bi vedel, kako v posameznih

primerih strokovno in tudi etično ustrezno ravnati, poznati predvsem zakone in podzakonske akte, navedene v nadaljevanju, in slediti tudi morebitnim spremembam ter novostim s tega področja.

Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2) (2007) v 91. členu določa, da so organi ter zavodi in druge organizacije, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladoletnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, o tem dolžni obvestiti CSD na svojem območju.

Družinski zakonik (DZ) (2017) določa, da morajo državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe v vseh dejavnostih ter postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka in se odzvati, kadar so ogrožene njegove koristi. Dolžnost sodelovanja je opredeljena v 16. členu, ki k medsebojnem sodelovanju zavezuje CSD in druge nosilce javnih pooblastil, izvajalce javnih služb, državnih in pravosodnih organov, organe lokalnih skupnosti ter humanitarne in druge nevladne organizacije, torej tudi VIZ ustanove.

### *Ogroženost otroka*

V 18o. členu Družinskega zakonika je opredeljena dolžnost obveščanja za vse, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati na ogroženost otroka, da o tem takoj obvestijo pristojni CSD ali sodišče. Družinski zakonik posebej izpostavlja, da mora vsakdo, zlasti pa strokovni delavci v zdravstvu in VIZ ter socialnih zavodih kot tudi izvajalci vsebin za otroke v športnih in kulturnih združenjih, ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti, takoj obvestiti CSD, če pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati na ogroženost otroka.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) (2008) vsem organom in organizacijam (državnim organom, nosilcem javnih pooblastil, izvajalcem javnih služb in organom lokalnih skupnosti) nalaga dolžnost, da pomagajo žrtvam nasilja v družini z izvedbo vseh postopkov in ukrepov, ki so potrebni za njihovo čim prejšnjo in čim učinkovitejšo zaščito. V zakonu je izrecno poudarjeno, da morajo primere nasilja v družini organi obravnavati prednostno, strokovno in pri tem medresorsko sodelovati, pri izvajanju postopkov in ukrepov pa spoštovati načelo sorazmernosti ukrepanja oz. ravnanja (sorazmernost ukrepanja s stopnjo ogroženosti žrtve, tj. s stopnjo nasilja).

Mladoletne žrtve uživajo posebno varstvo, ki se odraža v širši opredelitvi nasilja nad njimi. Pri tej opredelitvi so smiselno vključene določbe *Konvencije o otrokovih pravicah* (Združeni narodi, 1989) o upoštevanju otrokovih koristi pred koristmi drugih udeležencev v postopkih in predvsem o dolžnostih ustanov, da izvajajo posebne ukrepe za njihovo zaščito po zakonu, ki ureja družinska razmerja. Zakon določa, da je otrok žrtev tudi takrat, ko je »le« navzoč pri izvajanju nasilja nad drugimi družinskimi člani, torej kot priča.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini v 10. členu poudarja tudi dolžnost pomoči z namenom preprečevanja in odkrivanja nasilja, odpravljanja vzrokov ter nudenja pomoči žrtvi pri vzpostavitvi pogojev za varno življenje.

#### *Sodelovanje psihologa v multidisciplinarnem timu za obravnavanje nasilja*

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (2009) določa postopke medsebojnega obveščanja ter nudenja pomoči med državnimi organi, nosilci javnih pooblastil, javnih služb, drugih izvajalcev storitev na področju socialnega varstva, zdravstva, VIZ, kot tudi organiziranost, sestavo in način dela multidisciplinarnih timov za obravnavanje nasilja, katerih člani so z namenom celovite pomoči in zaščite žrtev pogostokrat tudi psihologi v VIZ. V primeru, da jih CSD povabi kot člane multidisciplinarnih timov, sta udeležba in aktivno sodelovanje v timu obvezna kot tudi v timu dogovorjeno izvajanje aktivnosti.

#### *Odstop od varovanja poklicne skrivnosti*

Upoštevali bi člen 2.11. *Kodeksa* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki govori o tem, kdaj sme psiholog odstopiti od obveznosti popolnega ščitena podatkov psihološke obravnave, je psiholog, ki pri svojem delu zazna nasilje v družini, informacijo, v kateri navede strokovna opažanja, dolžan posredovati CSD v 24 urah, ne glede na določbe varovanja poklicne skrivnosti. V primeru nasilja nad otrokom ali mladostnikom lahko obvesti tudi policijo ali državno tožilstvo. Kadar je žrtev nasilja otrok, imajo njegove koristi prednost pred koristmi in pravicami drugih udeležencev postopka.

*Psiholog v vlogi spremljevalca ali zagovornika otroka*

Psihologa bi eventualno, v skladu z 7. in 8. členom Zakona o preprečevanju nasilja v družini, žrtev lahko izbrala kot spremljevalca, ki ji pomaga pri zaščiti njene integritete v postopkih pred organi in organizacijami, da ji pomaga pri iskanju rešitev in ji nudi psihično oporo, ali kot zagovornika, ki v skladu s predpisi ščiti njene pravice v postopkih ali aktivnostih, ki jo zadevajo. Je pa treba v tem primeru premisliti, ali s tem psiholog ne pride v kolizijo (in etično dilemo) s svojimi drugimi vlogami (npr. svetovalno delo s starši, sorojenci ...). Psiholog naj bi bil za otroka v vlogi podporne ali zaupne osebe.

Vse podatke o žrtvi in vseh ukrepih za njeno zaščito, podatke, ki jih psiholog pridobi tekom sodelovanja v medinstitucionalni obravnavi posameznega primera, psiholog varuje kot poklicno skrivnost (9. čl. Zakona o preprečevanju nasilja v družini), kot zaupne, in jih ne posreduje staršem ali tudi znotraj šole; posreduje jih zgolj osebam, za katere je pomembno, da s temi podatki razpolagajo.

*Ravnanje ob zaznavi nasilja nad otrokom v družini;  
poročilo o ogroženosti*

Psiholog v VIZ naj bi zlasti podrobno poznal Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (2009), ki določa ravnanje v javnih in zasebnih VIZ zavodih ob zaznavi nasilja nad otrokom v družini, oblike pomoči otroku, ki je žrtev nasilja, v VIZ (npr. vodenje internega tima, oblikovanje mnenja o okoliščinah, na katere naj bo pozoren multidisciplinarni tim pri nujenju pomoči, da bodo varovane koristi žrtve ...) ter sodelovanje VIZ zavodov z državnimi organi, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb v primeru nasilja nad otrokom v družini.

V 10. členu tega Pravilnika je zapisano, da kadar CSD začne postopek za zaščito otroka, ki je žrtev nasilja, brez prijave VIZ zavoda in slednjega zaprosi za poročilo, svetovalna služba VIZ zavoda napiše poročilo o svojem mnenju glede ogroženosti otroka zaradi suma nasilja, v to poročilo pa vključi tudi mnenja zaposlenih v VIZ zavodu, ki so v stiku z žrtvijo.

CSD v procesu zaščite in pomoči otroku skoraj vedno zaprosi vrtec oz. šolo, da poda poročilo o otroku, in vrtec oz. šola je to poročilo dolžna posredovati tako na podlagi Družinskega zakonika kot Zakona o preprečevanju nasilja v družini. Poročilo vrtca ali šole je dokument, s katerim CSD, poleg drugih dokumentov in dokazil, ugotavlja, ali so otrokove koristi ustrezno zagotovljene oz. kaj je potrebno, da bodo. Glede na

to, da mora CSD svoje trditve, da so otrokove koristi ogrožene, dokazati z ustreznim dokaznim standardom, je poročilo vrtca ali šole dokaz, s katerim CSD staršem ali sodišču dokazuje ogroženost otrokovih koristi in potrebo po vključitvi staršev ali družine v ustrezne oblike pomoči oz. potrebo po izreku ukrepov za zaščito otrokovih koristi, zato mora biti izredno skrbno in vestno zapisano, ob tem pa se bodo psihologu lahko zastavile določene etične dileme o tem, kako zapisati določene vsebine in koliko s tem razkriti v obravnavi predhodno pridobljene podatke. V takšnih primerih bi bili dobrodošli dostopni viri, po katerih bi se lahko psiholog ravnal.

V 11. členu Pravilnika je zapis, da kadar interni tim oceni, da se izvajanje nasilja po prijavi na CSD nadaljuje ali da je postopek neučinkovit oz. poteka prepočasi, je o tem ravnatelj dolžan obvestiti predstojnika pristojnega CSD, in če se to nadaljuje, socialno inšpekcijo. Menimo, da sta v tem primeru zelo dragocena strokovna presoja psihologa in njegov etični razmislek o tem, kdaj je ravnatelj dolžan spodbuditi k tej prijavi.

### *Zaupanje žrtvi nasilja*

Ob vseh pravnih zapisih je pomembno pripisati, da je v etičnem smislu zelo pomembno, da psiholog ves čas neguje občutljivost, da lahko prepozna, sliši, dojame ipd., ko mu otrok, neposredno ali, še pogosteje, posredno sporoča, da je žrtev nasilja, in da se na to tudi ustrezno odzove. Razkritje nasilja otroku namreč ne sme povzročiti nove travme. Psiholog mora otroku, ko ta spregovori o nasilju, verjeti, takrat ni primerno ugotavljati, ali je to, kar pripoveduje, res ali ne, temveč mora biti v ospredju takojšnja pomoč, pri čemer seveda psiholog ravna v skladu z že omenjeno zakonodajo, v pomoč so mu sprejete smernice, v kolikor je v dilemi, pa je dragocen tudi takojšen pogovor z izkušenim kolegom.

Pogovor z otrokom, ki je žrtev nasilja, v praksi opravi CSD. Sodišče pa ima možnost tudi, da to opravi samo ali preko drugih oseb, lahko pa to nalogo zaupa tudi šolskemu svetovalnemu delavcu (psihologu).

### *Ohranjanje sodelovanja s starši*

CSD lahko na podlagi Družinskega zakonika v primeru nasilja v družini sam opravi pogovor z otrokom brez predhodne vednosti oz. soglasja staršev. Tukaj pa smo psihologi lahko v etični dilemi, ali ne bi o predvidenem razgovoru predhodno vendarle obvestili vsaj starša, ki ni izvajalec nasilja. Če tega namreč ne storimo, si lahko zapremo pot nadaljnjega sodelo-

vanja s starši, ti lahko ob razkritju intimnosti konfliktnih družinskih odnosov občutijo veliko neprijetnih čustev, sram, negotovost, tesnobo, se počutijo izdani ipd., zato menimo, da je o tem primerno spregovoriti vsaj potem, ko je bil ta razgovor že opravljen, čeprav je to zapisana dolžnost CSD oz. policije.

Na samem razgovoru je psiholog lahko prisoten z namenom čustvene opore otroku, ob tem pa se spet lahko pojavi etična dilema, potrebna sta razmislek in pogovor z otrokom o tem, kako se bo počutil ob razkrievanju družinske intimnosti, nujno mu je predstaviti nujnost poklicne molčečnosti, to, da smo mu na voljo, če bi še kasneje želel govoriti o tem, ter kako konkretno mu lahko mi sami pomagamo.

V nadaljevanju navajamo primer s konkretno ponazoritvijo:

Psihologinjo v gimnaziji je poklicala socialna delavka iz CSD ter jo obvestila, da morata s kolegico kriminalistko iz uprave kriminalistične policije nujno opraviti pogovor z dijakinjo 2. letnika. Natančnejšega razloga ni želela navesti, iz skromnih podatkov je bilo mogoče sklepati zgolj, da gre za nasilje v družini, zato naj bi med naslednjo uro prišli na šolo. Dijakinja naj bi po prepričanju CSD pogovor pričakovala, ker so bili prejšnji dan že na obisku pri njej doma. Ko je psihologinja poiskala dijakinjo in ji povedala, kdo želi govoriti z njo, je bila ta zelo neprijetno presenečena, osupla, nič ni vedela o tem, da so bili prejšnji dan predstavniki CSD in policije na obisku pri njeni družini, je pa vseeno pristala na pogovor, vendar ni želela, da bi mu prisostvovala tudi psihologinja ali kakšna druga izbrana zaupna oseba. Tudi po opravljenem pogovoru ni želela nobene pomoči, opaziti je bilo, da jo je sram, psihologinja od strokovnih delavk CSD in policije ni dobila podrobnejših informacij o vsebini pogovora, zgolj »navodilo«, naj bodo v šoli pozorni na dijakinjo, saj so doma »težave«, ki vplivajo tudi nanjo. Etična dilema, ki jo je imela psihologinja, je, ali je to, da je bilo dijakinji ponujeno, da se kadar koli lahko oglasi na pogovoru v šolski svetovalni službi, dovolj, ali ta dijakinja v resnici ne bi potrebovala kakšne dodatne pomoči – torej se je spraševala, kaj in kako točno naj sama ravna. Hkrati je pri psihologinji ostal tudi zelo slab občutek ob tem, da je verjela socialni delavki iz CSD, da je dijakinja o pogovoru vnaprej obveščena, v resnici pa ni bila, kot tudi, da o pogovoru ni predhodno

obvestila tudi njene mame. Psihologinja lahko na to etično občutljivo situacijo pristane, lahko pa jo skuša proaktivno reševati: družino ali dijakinjo vseeno povabi na razgovor, ponudi dodatno podporo, v neformalnih situacijah spregovori z dijakinjo. Hkrati psihologinja o tem primeru govori tudi s kolegi in skuša razvijati prakse, ki bi v bodoče preprečile take situacije (npr., pri drugih strokovnjakih eksplicitno preverja, če imajo soglasja, vzpostavlja dobre odnose z dijaki izven kritičnih situacij itd.).

### *Upoštevanje načela otrokove koristi*

Izpostavljamo še eno (aktualno) etično dilemo: v 7. členu Družinskega zakonika, ki govori o načelu otrokove koristi, je v 4. stavku zapisano, da morajo državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za njegovo korist. V komentarju Mateja Čujoviča idr. (2019) pod opombo številka 153 na str. 71 zasledimo naslednji zapis: »Dolžnost vzgojiteljev, učiteljev in šolskih psihologov je, da starše na primeren način opozorijo, če menijo, da ravnanje staršev ni v korist otroka (npr. pretirana ambicioznost staršev, preobremenjenost z obšolskimi dejavnostmi in podobno), v primeru nerazumevanja pri starših pa obvestijo druge pristojne institucije, ki imajo vzvode za zaščito otrokove koristi prosti staršem, zlasti CSD, ki je po Družinskem zakonu tudi predlagatelj ukrepov za varstvo otroka.« Iz slednjega izpeljujemo etično dilemo:

Ob vpisu v gimnazijo psihologinja preverja ocene, ki so jih učenci pridobili v 7., 8. in 9. razredu; ob tem za nekaj kandidatov za vpis ugotovi izjemno slabe ocene na področju naravoslovja že od 7. razreda dalje. Npr., matematika je ocenjena zgolj z zadostno oceno. Iz tega je mogoče sklepati najmanj na zelo šibko predznanje, ki bo imelo negativen vpliv na učno uspešnost v zahtevnem programu gimnazije. Sicer število prijavljenih kandidatov ustreza številu razpisanih mest, torej ne bo omejitve vpisa, učno slabše uspešnim učencem iz tega razloga torej ne bo treba spremeniti svojih vpisnih želja, ki so zelo verjetno preambiciozne. Kaj je naloga šolske psihologinje? Poklicati starše in jim pojasniti svoja razmišljanja o tem, da bi bil za učence s tako slabim predznanjem ustreznejši vpis na drugo, manj zahtevno srednjo šolo?

Ampak dilema psihologinje se pri enem kandidatu za vpis še zaostri. Za enega izmed prej omenjenih učno šibkejših učencev namreč Zavod za

šolstvo, ko preverja pogoje ob usmeritvi, naknadno ugotovi, da bo usmerjen v program gimnazije zaradi dolgotrajne bolezni, v zavodovem predlogu usmeritve so zapisane prilagoditve, ki jih bo treba izvajati, poleg tega pa bo dijak, če bo več kot dva meseca odsoten od pouka zaradi bolezni, imel pravico do dveh ur dodatne strokovne pomoči učiteljev tedensko. Psihologinja opravi več pogovorov – s svetovalko iz osnovne šole, z Zavodom za šolstvo in učenčevo mamo – in tako ugotovi, da ima prijavljeni učenec kronično bolezen, ki jo vsak stres močno poslabša. Tudi v osnovni šoli pogosto izostaja od pouka, ima zelo slabo razvite delovne navade, je šibko motiviran za učenje, nima jasno izoblikovanih interesov, kaj bi rad v življenju počel. Nič ni znanega o njegovih intelektualnih sposobnostih, tudi na Komisiji za usmerjanje jih niso preverili. Kako naj ob tem ravna psihologinja? Kaj je sploh v njeni moči? Naj prevlada ideja, da je otroku treba dati možnost, da vsaj poskusi? In ob tem tvegati, da se njegovo bolezensko stanje močno poslabša? Je to etično, saj je lahko kakovost njegovega življenja ob tem močno zmanjšana? Kaj pa njegova samopodoba ob zelo verjetnih učnih neuspehih in njegovo psihično blagostanje nasploh? Kdo je dolžan misliti na to?

Psihologinja je vsekakor dolžna, tako v pogovoru s starši kot v odgovoru na preverjanje pogojev ob usmeritvi, izraziti in še posebej skrbno pojasniti svoje pomisleke. Če se učenec vseeno vpiše v program, je dolžna skrbno spremljati njegov napredek in ustrezno svetovati tako dijaku kot staršem, če se pojavijo težave, po potrebi pa sodelovati tudi z njegovimi lečečimi zdravniki. Vsekakor je priporočljivo, da psihologinja svoje dileme izrazi tudi svojim kolegom, da jih premislijo in skupaj pridejo do rešitev, ki bi v bodoče zmanjšale verjetnost ponavljanja podobnih situacij.

## Zaključek

Vse navedeno nas opominja, da se psihologi v VIZ nenehno srečujemo z etičnimi dilemami oz. etično občutljivimi situacijami in se stalno prizprašujemo, ali ravnamo prav, ali smo storili vse, kar je bilo v naši strokovni domeni in naši moči.

Vendar poleg stalnega razmisleka o etičnih smernicah potrebujemo modele etičnega odločanja, ki bi jih trenirali tako znotraj študija psihologije kot tudi v okviru dopolnilnih izobraževanj, da bi povečali svojo občutljivost in pridobivali večjo kompetentnost na tem področju. Ob tem pa se moramo zavedati, da vsak izoblikovan model predstavlja smernice oz. okvir delovanja, da je vsak načrt reševanja etične dileme zgolj načrt, neke

vrste zemljevid, po katerem lahko ravnamo, ne pa natančna rešitev etičnega problema. Vsak strokovnjak je zato ob etičnem problemu, ki se mu porodi, odgovoren iskati odgovore znotraj situacije, se posvetovati z izkušenejšimi kolegi, se vključiti v supervizijo, predvsem pa se ves čas zavedati lastnih vrednot, ki lahko močno vplivajo na odločanje.

Tudi pri delu psihologa v VIZ je etika zemljevid, ki, kot piše Grušovnik v uvodnem poglavju te knjige (2023), prikazuje možne poti do cilja, medtem ko je izbira v rokah posameznika; smoter moralne refleksije je torej olajšanje etične presoje. Avtorice pričujočega prispevka smo ob primerih iz prakse in spremljajočih razmislekih bralcu želele ponuditi nekaj moralnih refleksij pri delu psihologa na področju VIZ z namenom ozaveščanj, olajšanja ter spodbujanja njegovega čim kakovostnejša etičnega presojanja. Upamo, da nam je uspelo.

In končno, ob zapisanem velja nasloviti tudi moralno motivacijo psihologa in spodbujanje le-te, saj, kot uvodoma opozarja Grušovnik, ima lahko posameznik vsa pravilna znanja, pa kljub temu ravna nemoralno, in sicer zato, ker mu manjka ustrezna volja. Upamo, da smo v pričujočem poglavju z znanji, refleksijami in s primeri iz prakse prispevale tudi k dvigu motivacije za etično ravnanje na področju VIZ.

## Literatura

- Cotič Pajntar, J., in Zore, N. (2018, 9. julij). *Priporočila za uspešen prehod otrok iz vrtca v šolo*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čaćinovič Vogrinčič, G., Bregar-Golobič, K., Šugman Bohinc, L., Akerman, B., Kustec, K., Kvaternik I., Kodele, T., Mešl, N., in Dogenik S. (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čujovič, M., Del Fabro, A., Dolčič, T., Dugar, G., Erjavec, N., Klemenčič, A., Kralj, S., Murgel, S., Novak, B., Pirc Musar, N., Podgoršek, B., Pogorelnik Vogrinc, N., Rijavec, V., Vrtačnik, U., Weber, N., in Žnidaršič Skubic, V. (2019). *Komentar družinskega zakonika*. Uradni list Republike Slovenije.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- Družinski zakonik (DZ). (2017). *Uradni list Republike Slovenije*, (15). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-0729>
- Grušovnik, T. (2023). Osnove etike in moralne refleksije. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 23–45). Založba Univerze na Primorskem.

- Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah glede prodaje otrok, otroške prostitucije in otroške pornografije. (2004). *Uradni list Republike Slovenije*, (85). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2004-02-0095>
- Kolay Akfert, S. (2012). Ethical dilemmas experienced by psychological counsellors working at different institutions and their attitudes and behaviours as a response to these dilemmas. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(3), 1806–1812.
- Lep, B. (2019). Dvojno izjemni učenci in akceleracija. V T. Bezić (ur.), *Akceleracija in drugi sodobni pristopi za vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi učenci in dijaki* (str.164–191). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Lovecky, D. (2011, 14. september). *Exploring social and emotional aspects of giftedness in children*. SENG – Supporting Emotional Needs of the Gifted. <https://www.sengifted.org/post/exploring-social-and-emotional-aspects-of-giftedness-in-children>
- Musek, J. (2014). *Psihološki temelji družbe prihodnosti*. Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj.
- Nacionalni kurikularni svet, Področna kurikularna komisija za osnovno šolo in Kurikularna komisija za svetovalno delo. (2008). *Programske smernice: svetovalna služba v osnovni šoli* (A. Nagode, ur.). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Nastran Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče.
- Pečjak, S., in Košir, K. (2017). *Šolsko psihološko svetovanje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami. (2013). *Uradni list Republike Slovenije*, (88). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2013-01-3192>
- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. (2009). *Uradni list Republike Slovenije*, (104). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2009-01-4667>
- Pravilnik o šolski dokumentaciji v srednješolskem izobraževanju. (2018). *Uradni list Republike Slovenije*, (30). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2018-01-1382>
- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini. (2009). *Uradni list Republike Slovenije*, (31). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2009-01-1386>

- Pravilnik o zbiranju in varstvu osebnih podatkov na področju predšolske vzgoje. (2004). *Uradni list Republike Slovenije*, (80). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2004-01-3546>
- Rostohar, G. (2016). *Razvoj diagnostike perfekcionizma* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani.
- SESAME Colloquium at UC Berkeley. (2019, 24. april). *Frank Worrell 4/22/19, Aren't »Gifted« and »Talented« the Same Thing? Moving from gifted education to talented development* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uVADJRleags>
- Sternberg, R. J. (2016). Has the term 'gifted' become giftig (poisonous) to the nurturance of gifted potential? V D. Ambrose in R. J. Sternberg (ur.), *Giftedness and talent in the 21st century: Adapting to the turbulence of globalization* (Advances in Creativity and Giftedness, Vol. 10, str. 283–291). Sense Publishers.
- Strokovna skupina pri Uradu za razvoj šolstva. (2008). *Učne težave v osnovni šoli: koncept dela; program osnovnošolskega izobraževanja* (A. Nagode, ur.). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., in Worell, F. C. (2011). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(1), 3–54.
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP). (2017). *Uradni list Republike Slovenije*, (41). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-2065>
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). *Uradni list Republike Slovenije*, (41). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2008-01-0487>
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2). (2007). *Uradni list Republike Slovenije*, (3). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-0100>
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). (2011). *Uradni list Republike Slovenije*, (58). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2011-01-2714>
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDA-GA). (2006). *Uradni list Republike Slovenije*, (30). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2006-01-1229>
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo (2003). *Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo*.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (2019). *Strokovna izhodišča posodobitve Koncepta odkrivanja nadarjenih otrok, učencev in dijakov ter vzgojno-izobraževalnega dela z njimi.*

Združeni narodi. (1989). *Konvencija o otrokovih pravicah.*